

ANKSİYETE, GÜVENLİK VE EGEMENLİK: DİJİTAL PANOPTİKONUN İNŞASI

Seyhan TOPALOĞLU
seyhantopaloglu@yandex.com
ORCID: 0000-0003-4360-5811

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi
Received: 22 Nisan 2025

Kabul Tarihi
Accepted: 25 Haziran 2025

ANXIETY, SECURITY, AND SOVEREIGNTY: THE CONSTRUCTION OF THE DIGITAL PANOPTICON

ÖZ Bu çalışma, anksiyete kavramını uluslararası ilişkilerdeki dönüşümün analizinde kurucu bir araç olarak ele almakta ve egemenlik paradigmasına dayalı bilgi üretim süreçlerinin yapı-sökümünü gerçekleştirmektedir. Çalışma, anksiyete olgusunu birey ve toplum düzeyinde ele almakta ve iktidar tutkusunu içinde barındıran bilgi üretim biçimlerinin, daha fazla güvenlik, kontrol ve gözetim vaat ederek kendini sürekli yeniden üreten döngüsel bir iktidar yapısı oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu mekanizma, yalnızca dışsal baskılarla değil; bireylerin gönüllü katılımını sağlayan normatif ve etik özneleşme süreçleriyle de sürdürülmektedir. Anksiyete, bu çerçevede yalnızca bir kaygı hali değil, bireyin özgürlük ve özneleşme imkânlarını işaret eden bir eşik olarak ele alınmakta ve “özgürlüğün baş dönmesi” olarak kavramsallaştırılmaktadır. Dijital çağın gözetim ve veri analitiği teknolojileri, anksiyeteyi hem yaratıcı bir özgürleşim kapasitesine hem de daha kapsayıcı ve içselleştirilmiş iktidar biçimlerinin doğallaştırılmasına hizmet eden stratejik bir düzenleme alanına dönüştürmektedir. Bu bağlamda çalışma, Freud’un bilinçdışı kuramı ile Michel Foucault’nun bilgi/iktidar çözümlemesi kadar, Nikolas Rose’un “özgürlük aracılığıyla yönetim” yaklaşımı ve Mitchell Dean’ın “sorumluluk yüklenmiş özne” çerçevesine de dayanmaktadır. Bu teorik çerçeve aracılığıyla, dijital güvenlik stratejilerinin ve yapay zekâ destekli gözetim düzeneklerinin bireyleri nasıl yönetsel öznelere dönüştürdüğü analiz edilmektedir. Çalışma, bu süreçte anksiyete halinin, çağdaş yönetimsellik rejimlerinin hem düzenleyici zemini hem de üretici bir bileşeni haline geldiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anksiyete, Egemenlik Paradigması, Dijital Gözetim, Güvenlikleştirme, Yönetimsellik

ABSTRACT The This study approaches the concept of anxiety as a foundational tool for analyzing transformations in international relations and deconstructs the knowledge production processes based on the sovereignty paradigm. It examines the phenomenon of anxiety at both individual and societal levels and argues that knowledge production practices, driven by a desire for power, generate a cyclical power structure that continuously reproduces itself by promising increased security, control, and surveillance. This mechanism operates not only through external coercion but also via normative and ethical subjectification processes that ensure individuals’ voluntary participation. Within this framework, anxiety is not merely a psychological state of distress but a threshold that signals the possibility of freedom and subject formation, conceptualized as the “dizziness of freedom.” In the digital age, surveillance and data analytics technologies transform anxiety into a strategic domain of regulation that supports both emancipatory potential and the naturalization of more encompassing and internalized forms of power. The study draws on Freud’s theory of the unconscious, Michel Foucault’s knowledge/power analysis, Nikolas Rose’s concept of “governing through freedom,” and Mitchell Dean’s notion of the “responsibilized subject.” Through this theoretical lens, it explores how digital security strategies and AI-driven surveillance mechanisms shape individuals into governable subjects. The study ultimately demonstrates that anxiety functions as both a regulatory ground and a productive element of contemporary governmental regimes.

Keywords: Anxiety, Sovereignty Paradigm, Digital Surveillance, Securitization, Governmentality

GİRİŞ

Bu çalışma, bir kavramı “doğru” ya da “yanlış” şeklinde tartışarak onu ahlaki, bilimsel ya da ideolojik formlarda bir düşünce nesnesine dönüştüren pratikler bütünü, Foucault’nun ifade ettiği biçimiyle “sorunsallaştırma” (Foucault, 2019:12) olarak kavramsallaştırmaktadır. Sorunsallaştırma, düşüncenin kurucu unsuru olarak değerlendirildiğinde, yaşam pratikleri içindeki her türlü konuşma, eylem ve davranış bu unsur tarafından kurulan deneyimlerin bir parçası olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda çalışma, psikoloji ve psikiyatride önemli bir yer tutan ve dijital çağın koşullarında siyaset bilimi ile uluslararası ilişkiler disiplini açısından yeniden sorunsallaştırılan anksiyete (bunaltı, endişe, kaygı, daralma) kavramının anlam dünyası yapı sökümüne uğratılmaktadır. Çalışma, özellikle neo-realizm/neo liberalizm gibi ana akım teorileri eleştirel bir bakış açısıyla ele alarak anksiyetenin kavramsal çerçevesini, Kierkegaard’tan mülhem her zaman özgürlüğe yönelimli şekilde anlaşılmasını savunmaktadır. Bu çerçevede, anksiyetenin bir güvenlik meselesi olarak yeniden tanımlanmasına karşı duran bu çalışma, dijital çağın sunduğu teknik ve söylemsel imkânlar eşliğinde, bireyin hem gözetim hem de özneleşme süreçlerine tabi kılındığı çok katmanlı bir iktidar rejimini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, COVID-19 salgını, terör tehditleri, radikal ideolojik dalgalar ve popülist iktidarların yükselişi gibi gelişmeler ile anksiyete arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi kurmak yerine, bu olguları olumsuzluk temelinde ele almaktadır. Horkheimer’in (2005:346-347) belirttiği gibi, deneyin kuramsal çerçeveye uyarlanması, sosyal bilimlerde çoğu zaman mevcut düzenin yeniden üretimine hizmet eder. Bu nedenle, çalışmada anksiyeteyi bir fenomen olarak tanımlayan politik argümanlara sistematik bir şüpheyle yaklaşılmaktadır. Freud’un bilinçdışı anlayışını temel alan bu yaklaşım, “zihindeki hiçbir şeyin keyfi ya da belirlenmemiş olmadığını” ileri sürerken (Freud, 1901/1999:272), bilginin bilince eriştiği anda karşılaştığı direnç (Freud, 1901/1999:20) üzerinden hangi bilgi türlerinin dışlandığını ve “kabul edilemez” olanın bilgisinin nasıl bastırıldığını sorgulamaktadır. Bilinç ve bilinçdışı kavramlarının “fark edip ayırt etme” ya da “fark etmeyip ayırt edememe” bağlamında ele alınması, toplumsal düzenin gönüllü bilincinin üretimini analiz etmeyi mümkün kılar. Fromm’un (1960/1978:46-54) tanımladığı şekliyle, bu üretim süreci bir “süzgeç” mekanizması tarafından belirlenmekte ve dil, mantık, yaşantı gibi yapılar bu süzgecin işlevsel bileşenlerini oluşturmaktadır. En sistematik süzgecin “bilim”in kendisi olduğu kabulüyle, bu yapının dışında kalan bilgi türlerinin epistemolojik olarak değersizleştirilmesi, anksiyeteye dair alternatif kuramsal açıklamaların bastırılmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede çalışma, anksiyeteye varoluşçu felsefeye yaslanan eleştirel bir perspektifle yaklaşmakta; onun neo-realist/neo-liberal güvenlik söylemleri içinde indirgenmesine karşı, post-yapısalcı bir kavramsallaştırma biçimi önermektedir. Foucault’un (1976/1997/2015:25-26) ifadesiyle, bilimsellik yalnızca tarafsız bir bilgi üretim süreci değil; aynı zamanda iktidarın kendini yeniden üretme tutkusudur. Bu nedenle, anksiyetenin yaygınlaşmasını açıklamak adına nedensellik aramak yerine, onun hangi iktidar biçimleri içinde nasıl kurulduğu ve hangi bilgi türleriyle meşrulaştırıldığı sorgulanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, uluslararası ilişkiler disiplininde egemen olan neo-realist söylemi eleştirel biçimde sorgulamakta ve bu söylemin kurduğu varsayımlara sistematik şüpheyle yaklaşmaktadır.

Neo-realist/neo-liberal yaklaşımlar, anksiyeteyi bağımsız bir değişken olarak tanımlayıp uluslararası yapıyı bağımlı değişken konumuna yerleştirerek iki düzey arasında nedensel bağlar kurma eğilimindedir. Bu tür yaklaşımlar, güncel gelişmeleri ara değişkenlerle ilişkilendirilerek sonuçta normatif bir çerçeve sunmakta ve idealize edilmiş güvenlik politikalarını yeniden üretmektedir. Özellikle neo-liberal yaklaşım, güvenliği

bireysel sorumluluk ve piyasa rasyonalitesi üzerinden tanımlayarak, devletin rolünü düzenleyici bir aktöre indirgemekte; güvenlik arayışını ise bireyin kendi risklerini yönetme kapasitesine bağlamakta ve böylece toplumsal düzeyde yaygınlaştırılmış bir özneleştirme süreci inşa etmektedir.

Neo- realist yaklaşım, anarşik uluslararası sistemde her devletin öncelikli amacının egemenliğini ve güvenliğini korumak olduğu varsayımına dayanmakta ve bu varsayımı normatif rasyonalizasyon aracılığıyla meşrulaştırmaktadır. Waltz'ın (1992:34) belirttiği gibi, etkileşen birimler ile uluslararası sonuçlar arasında kurulan nedensellik ilişkisi, anksiyeteyi devlet düzeyinde bir güvenlik sorunu olarak kurar. Knutsen (2015:338) ise bu anlayışı, “devlet etkileşimi ve güç kapasiteleri” üzerinden yanlışlanabilir bir hipotez olarak tanımlamak şeklinde değerlendirmektedir. Böyle bir kurgu, Walker'ın (1993:155) dikkat çektiği gibi, “egemen devlet paradigmasının¹ çözümlerini akamete uğratan” alternatif imkânları göz ardı etmekte ve bireylerin aslında “hissettiklerinden daha özgür olduklarını” (Foucault vd., 1988/2001:3) fark etmelerini engellemektedir. Bu deterministik yaklaşım, anksiyeteyi tek yönlü ve zorunlu bir sonuç olarak sorunsallaştırmakta; onun çok boyutlu anlam evrenini daraltmakta ve toplumsal olguları teknik çözümlere indirgemektedir. Bleiker'in (2000) ² vurguladığı gibi, bu türden bir bilgi üretimi; uluslararası siyasetin mekânsal ve söylemsel sınırlarını “kabul edilebilir” kılan bir söylem ve pratikler bütünü³ yeniden üretmektedir. Bu noktada, çalışma aynı zamanda “yönetmel bir merkezileşme”⁴ eğilimini açığa çıkaran bu yaklaşımın; nükleer, siber ve yapay zekâ gibi teknolojileri birer güvenlik meselesi olarak çerçeveleyerek bireyi daha fazla gözetim, daha fazla disiplin ve daha az özgürlük altında konumlandığını ileri sürmektedir. Neo-liberal yaklaşım, görünüşte merkezileşmeyle uzaklaşan, bireyi özerk ve girişimci bir özne olarak konumlandıran bir söylem üretse de, bu özneleştirme süreci aslında bireyin kendi risklerini yönetme yükünü taşıdığı, sürekli denetlenebilir ve performans dayalı bir yaşantıya yönlendirildiği yeni bir iktidar formunu barındırmaktadır. Bu sözde merkezileşme, bireysel düzeyde özgürlük söylemleriyle içselleştirilirken, makro düzeyde gözetimin, veri temelli yönetimin ve algoritmik düzenlemelerin daha görünmez ama daha yaygın bir merkezileşme biçimini tesis ettiği görülmektedir. Böylelikle neo-liberal güvenlik anlayışı, yönetmel merkezileşmeyle bireyin özerkliği kisvesi altında yeniden üretmekte; anksiyeteyi ise bu yeniden üretimin hem nesnesi hem de gerekçesi haline getirmektedir. Yapay zekâ çağında anksiyetenin sorunsallaştırılması, yalnızca üretilen bu anlam dünyası üzerinden değil; aynı zamanda yeni özneleştirme mekanizmaları, veri yönetiminin merkezileştirilmesi ve algoritmik otoritelerin norm koyucu

¹Bu paradigma modern dönemin anarşi ilkesine göre düzenlenen devletlerarası sistemini ifade etmektedir. Bu sistem “iç ve dış politik bölgeler/hâkimiyet alanları arasında farklılaşan, birbirine nüfuz etmeyen sınırlarla ayrılmış egemen devletlerden oluşmaktadır.” (Knutsen, 2015:366)

²Bu kitabında Bleiker, yukarıda sözü edilen mantığın giderek zayıfladığını iddia etmektedir. Bu iddiasını küreselleşmeyle birlikte insanların seçim yapma ve bu seçimleri yaşam içerisinde uygulama kapasitesinin artmasıyla açıklayan yazar, bu kapasite artışının başkaldırma pratiklerine sınır-aşan bir boyutkazandığını ve bunun da giderek ülkeselliğin işlevini bozulmasına yol açtığını ileri sürmektedir. Bu anlamda Bleiker, egemen devlet paradigmasının yeniden üretilmesini mümkün kılan söylem ve pratiklerin eleştirisine odaklanarak çalışmada küreselleşmenin yarattığı yeni imkân ve seçeneklere vurgu yapmaktadır.

³Bu söylem ve pratikler; sosyal, kültürel ve hatta siyasal değişimlerin nispeten istikrarlı ve tutarlı temsil araçlarıyla özneleri nasıl belirli güç ilişkilerine yerleştirdiğiyle ilgili olarak verilmiştir. Söylemin bu değişimleri inşa etmek, sınıflandırmak ve gücün tahkim edilmesini sağlamak için nasıl yapılandırıldığına ilişkin yapılan çalışmalar için bakınız. (Joseph ve Roberts, 2004)

⁴Bu kavram çalışmada Tocqueville'den ilhamla Foucault'un 'yerel', Deleuze'nin 'minör' dediği bilme ve bilgi üretme girişimlerindeki kapasiteleri ortadan kaldırma etkisini içeren bir iktidar tutkusunu ifade etmek için kullanılmıştır. (Tocqueville, 1835/1948:86)

işlevleri gibi pek çok pratikler aracılığıyla da gerçekleşmektedir. Bu nedenle, anksiyete yalnızca bireysel bir ruh hali değil; aynı zamanda dijital çağda ortaya çıkan yeni yönetimsellik biçimlerinin kurulduğu ve güç ilişkilerinin yeniden yapılandığı stratejik bir düzenleme alanıdır. Çalışmanın temel amacı, bu dijital iktidar örüntülerine karşı eleştirel bir bakış geliştirmek ve birey ile toplumun karşı karşıya kaldığı yapısal dönüşümleri alternatif siyasal imkânlar ekseninde yeniden düşünmeye davet etmektir.

Nasıl ki modern devlet, güvenlik söylemleri ve milliyetçi ideolojiler aracılığıyla hayali cemaatler inşa ederek siyasal alanı örgütlediyse; dijital çağda gelişen yeni yönetim biçimleri de bireyin sürekli belirsizlik, risk ve tehdit algısıyla yönlendirilmesini esas alan bir yapı üzerinden işlemektedir. Bu dönüşüm, bireyin yalnızca dışsal otoritelere tabi kılınmasıyla değil, aynı zamanda kendi üzerindeki denetimi içselleştirmesiyle şekillenmektedir. Foucault'nun yönetimsellik kavramı etrafında gelişen literatür, Nikolas Rose ve Mitchell Dean'ın katkılarıyla birlikte, bireyin kendi kendini yöneten bir özneye dönüştürülme süreçlerine odaklanmıştır. Rose'un "girişimci özne" kavramsallaştırması, bireyin belirsizlik, risk ve sorumluluklarla baş etme yükümlülüğünü üstlenmesine işaret ederken; Dean, yönetimin dolaylı, yaygın ve içselleştirilmiş biçimlerini açıklamaktadır (Rose, 1999; Dean, 2010). Bu bağlamda anksiyete, yalnızca bireysel bir duyulanım değil; aynı zamanda riskin yönetilmesi, öznenin biçimlendirilmesi ve siyasal yönelimin çerçevelenmesi açısından yönetsel bir strateji işlevi görmektedir. Kierkegaard'a göre özgürlük, insan gelişiminin nihai amacı; anksiyete ise bu özgürlüğe yönelimin kaçınılmaz eşlikçisidir (Kierkegaard, 1844/2018: 68-69). Bu nedenle çalışma, anksiyetenin etik bir özne olarak bireyin kendisiyle kurduğu ilişki biçimleri, bilgiyle temas yolları ve dijital ortamda ortaya çıkan varoluşsal konumlanmaları üzerinden nasıl yeniden üretildiğini tartışmakta; bu yeniden üretim sürecinde gelişen gözetim biçimlerini eleştirel bir çerçevede analiz etmektedir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, ana akım uluslararası ilişkiler kuramları -özellikle neo-realist ve neo-liberal yaklaşımlar- söylemsel düzeyde yapı-sökümüne tabi tutularak, anksiyete halinin özgürlükle ilişkili çok katmanlı potansiyelini kavramsal olarak görünür kılmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda söz konusu yaklaşımların, seçenekleri daraltan, imkânları sınırlandıran ve bireyi ya edilgen bir güvenlik nesnesi (neo-realist kurgu) ya da sözde etkin ve kendi güvenliğinden sorumlu bir özne (neo-liberal kurgu) olarak yapılandıran epistemolojik çerçeveleri eleştirel biçimde sorgulanmaktadır. İkinci bölümde ise, uluslararası ilişkiler disiplininin bilgi üretim pratiklerini temsilen seçilen "Gelişmiş İstihbarat Araştırmaları Projesi Raporu" (IARPA) (Allen ve Chan, 2017), yapı-söküm yöntemine tabi tutulmakta; bu metin üzerinden dijital çağda güvenlik söylemlerinin iktidar arzusunu nasıl bilgi formunda yeniden inşa ettiği ve bu bilgi üretiminin anksiyete halini nasıl yönetsel bir stratejiye dönüştürdüğü analiz edilmektedir. Çalışma, bu çerçevede gözetim teorilerinden de yararlanarak, anksiyetenin yönetilebilir bir risk olarak kodlanması sürecinin sınırlarını ve sonuçlarını tartışmakta; bu sürecin bireysel özneleşme ile küresel güvenlik tahayyülü üzerindeki etkilerini açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Çalışma, yapı-sökümünü her düzeydeki fail açısından -fark etme, ayırt etme, reddetme ve yeni imkânlar üretme- bir siyasal praksis olarak kavramsallaştırmakta; anksiyete halini yalnızca bir tehdit değil, aynı zamanda eleştirel farkındalık ve dönüşüm potansiyeli taşıyan bir imkân olarak yeniden çerçevelemektedir. Bu doğrultuda, bireyin psikolojik inşasından uluslararası sistemin kurumsal bilgi yapısına kadar uzanan üretim süreçleri eleştirel bir şekilde sorunsallaştırılmakta; bu süreçlerde yeniden üretilen ikili karşıtlıklar, bastırılmış anlamlar ve dışlayıcı söylemler görünür kılınmaktadır. Çalışma, dijital çağda güvenlik vaadiyle tesis edilen söylemsel pratiklere ve yönetim mekanizmalarına karşı sistematik bir şüphe geliştirilmesini önermekte; bu

mekanizmaların doğallaştırdığı sınırların ötesinde alternatif siyasal imkânların düşünülmesini teşvik etmektedir.

ANKSİYETENİN BENLİK, PASTORALLİK VE EGEMEN DEVLET PARADİGMASI ÜZERİNDEN YAPI SÖKÜMÜNE UĞRATILMASIYLA GENİŞLEYEN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bilgi üretim sürecini yalnızca bilişsel bir mesele şeklinde ele almak, bu sürecin esasını oluşturan normatif, siyasi ve iktidar temelli yönlerin çözümlenmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle de bilgi üretim sürecinde tercih edilen kuramsal yaklaşım, yalnızca yöntemi değil, varılacak sonuçları da ontolojik ve epistemolojik olarak belirlemektedir (Devetak, 2009:188). Diğer bir ifadeyle, bilgiye yön veren tercihler ve kategoriler, herhangi bir “gerçeklik”in nötr bir temsilinden çok, o gerçekliğin nasıl tanımlandığına, kimin adına tanımlandığına ve hangi söylemsel zeminde üretildiğine ilişkin kurucu bir işleve sahiptir. Bu da bir anlamda bilgi üretiminin; somut, gözlenebilir gerçekliklerden çok, bu gerçeklikleri çerçeveleyen, sınıflandıran ve normatif olarak tanımlayan kavramlarla ilişkili olduğunu göstermektedir. (Benton ve Craib, 2001/2018:206) Böyle bakıldığında, kavramların nasıl üretildiğini, ne tür bir tarihsel-söylemsel bağlamda biçimlendiğini anlamaya çalışmak, yalnızca geçmişin değil, aynı zamanda “şimdi”nin ve “olmakta olanın” nasıl şekillendiğini kavramaya katkı sağlayacaktır. Kavramların çözülmesi, “doğru” ya da “doğal” sayılan bilgilerin geçiciliğini açığa çıkaracak, böylece bu bilgilerin sarsılması ve yeniden düşünülmesi mümkün hale gelecektir (Kendall & Wickham, 1999/2016, s. 21–22).

Bu bağlamda anksiyete, yalnızca bireysel bir duygulanım hali olarak değil; aynı zamanda, siyasal ve söylemsel pratikler içinde ikna edici ve düzenleyici bir güç kazanarak, bireyin özneleşme sürecini belirleyen stratejik bir araç olarak ele alınmaktadır. Freud’a göre anksiyete, “önceden var olan bir bellek imgesine uygun olarak” tehlike durumuna karşı “yeniden üretilen bir duygulanım hali”dir ve bu yönüyle bir çeşit güvenlik alarmı şeklinde çalışmaktadır (Freud, 1901/1999:229). Bu alarm, yalnızca tehlikeyi haber vermez; aynı zamanda tehlikeyi ortadan kaldıracak bir iktidar mekanizmasının çağrılmasını da zorunlu kılar. Doğum anından itibaren, bireyin gelişim süreci boyunca karşılaştığı her çaresizlik hali, bu alarm sisteminin yeniden tetiklenmesine neden olur (Freud, 1901/1999:272–282). Böylece birey, yalnızca dışsal bir tehdide değil; aynı zamanda bu tehdidi aşmak için yönlendirilmiş davranış kalıplarına, bağımlılık ilişkilerine ve içselleştirilmiş disiplin biçimlerine de maruz kalır. Bu süreç, bireyi çaresizlik karşısında denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan; vicdan, öz bilgi ve gözetim aracılığıyla kendi kimliğine bağlanmış olan bir özneye dönüştürür. (Foucault, 1994/2019: 63) Bu dönüşümde, doğuştan itibaren biyolojik olarak kaçınılmaz gibi görünen anneye tabi olma hali, toplumsal ve siyasal düzeyde kaçınılmaz bir iktidar tekniği olarak yeniden üretilmekte; bireyin yönelimi, bu iktidara tabiiyet ekseninde yeniden şekillenmektedir. Bu yeniden üretim, yalnızca bireysel psikodinamik düzeyde değil; aynı zamanda yerel, ulusal ve ulus-ötesi ölçeklerde bilgi, güvenlik ve yönetim rejimlerinin merkezileştirilmesine de zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla anksiyete kavramının siyasal bir biçimde sorunsallaştırılması, yerel düzeyde karşılanabilecek tepkilerin, bilgi üretimi aracılığıyla ulusal veya küresel düzeye taşınmasını; bu yolla yönetimin merkezileştirilmesini ve bireysel bilme yetisinin sistematik olarak zayıflatılmasını beraberinde getirmektedir. Bilimsellik, bu bağlamda yalnızca hakikatin nötr temsili değil; aynı zamanda yerel olanı bastıran, merkezi iktidar yapılarını yeniden üreten bir aygıt olarak işlev görmektedir. Bireyin kendi deneyiminden doğan bilgi üretimi, bu iktidar düzeninde ya marjinalleştirilmekte ya da denetim altına

alınmaktadır. Böylece anksiyete, yalnızca bireysel bir sinyal değil; bir toplumu yönlendiren normatif çağrının, disiplinler ve yönetsel aygıtlarla harmanlandığı bir stratejik yönetim aracı haline gelmektedir.

Freud, anksiyetenin yalnızca bir duygu olarak ele alınmasının yetersiz olduğunu belirtmekte; bununla birlikte, duyguların bilimsel olarak analiz edilebilmesi için fizyolojik belirtilerinin de gözlemlenebilir şekilde tasvir edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Freud, 1930/2011:92). Bu doğrultuda, “ben” duygusundan hareket eden Freud, bu duygunun gelişim sürecinde yeniden kurulabilir niteliğine dikkat çekmiş; doğum sonrasında annenin bebekle kurduğu etkileşim süreci içinde, bebeğin haz, acı ve keyifsizlik gibi duysal tecrübeleri kullanarak dış dünya ile kendisi arasındaki farkı ayırt etmeyi öğrendiğini ve böylece gerçeklik ilkesinin geliştiğini ileri sürmüştür (Freud, 1930/2011: 26-28). Bu çerçeveden bakıldığında, gerçeklik algısı da tıpkı “ben” gibi tarihsel ve deneyimsel olarak yeniden kurulabilir bir niteliğe sahiptir. “Gerçek”, bu bağlamda önceden verilmiş bir durumdan ziyade, kurulmuş bir öznellik biçiminin kabul görmüş hali, yani kaçınılmazmış gibi sunulan bir “kabul edilebilir öznellik”tir. Oysa Kierkegaard, bu durumu, insanlık durumunun özgünlüğünü yadsıyan bir aldatmaca olarak görmekte ve gerçekliğin yalnızca bireyin onu inşa ettiği ölçüde varlık kazandığını öne sürmektedir. Ona göre düşünce, irade ve duygudan ayrılmaz; bu nedenle gerçeklik de yalnızca düşünsel bir kurgu değil, aynı zamanda duygu ve eylemle birlikte var olan bir inşadır. Bu anlayış, Descartesçi rasyonellikten kopar ve özgürlüğü yalnızca kısıtlamalardan kurtulma hali olarak değil, bireyin öz farkındalığının artması ve bir benlik olarak sorumluluk taşıyabilme kapasitesiyle tanımlar (Sayar, 1999:73). Kierkegaard’ın bu özgürlük anlayışı, insan yaşantısındaki seçeneklerin çeşitliliğine ve imkânların genişliğine de işaret eder. Anksiyete bu bağlamda, bireyin karşılaştığı özgürlük durumunda beliren, “özgürlüğün baş dönmesi” şeklinde ortaya çıkan varoluşsal bir işaret olarak ele alınır (Kierkegaard, 1844/2018:30). Bu işaret, kişinin mevcut koşullar altında başka bir şekilde var olma ihtimallerini fark etmeye başladığını, yani mevcut özneliliğinin sınırlandığını ve dönüşüme açık hâle geldiğini gösterir. Bu yönüyle anksiyete, yalnızca bir yok oluş tehdidini değil, aynı zamanda yeni bir varoluş biçiminin potansiyelini de içinde barındırmaktadır. Çünkü birey, bu duygulanım hali sayesinde mevcut güvenlik mekanizmalarının artık eskisi kadar etkili olmadığını fark eder (May, 1983:90). Bu farkındalık, yalnızca bireysel düzeyde bir çözülme değil; aynı zamanda yeni bir siyasal ve etik özneliliğin inşa edilmesi için açılmış bir alandır. Dolayısıyla bu alan; mevcut güvenlik mekanizmalarının beklentiyi karşılamaması kişi için bir yok oluş tehdidiyle birlikte aynı zamanda yeni bir varoluş potansiyeli taşımakta ve bu da “kişiye ne olabileceğini tahayyül etme ve bunu gerçekleştirme” (Foucault, 1994/2019:68) olanağını sunmaktadır. Böylece anksiyete, yalnızca tehlike sinyali değil; aynı zamanda yeni bir özneleşme sürecinin tetikleyicisi, bireyin kendi varlığını yeniden kurabileceği bir geçiş alanı hâline gelmektedir. Böyle düşünüldüğünde bu geçiş alanı; yalnızca bireyin içsel bir duygulanım hâli değil, aynı zamanda bireyin kendisi olma imkânının tehdit altında olduğu bir durum olarak ortaya çıkar (May, 1983:89). Bu bakımdan, birey için asıl mesele anksiyetenin kendisi değil, onun nasıl yönetileceği ve hangi öznellik biçimlerine yol açacağıdır. Dolayısıyla çözüm, bireyin daha donanımlı ya da teknolojik açıdan gelişmiş güvenlik mekanizmalarına tabi olmasına indirgenemez; bu tür bir bireyselleştirme modeline tabi olmak, kaçınılmaz bir zorunluluk olarak değerlendirilemez. Buna karşılık, anksiyetenin kurulmuş öznellik biçimlerinden kurtulmak için bir imkân olarak görülmesi hâlinde, birey tarihsel olarak içine yerleştirildiği kimlik kategorilerini sorgulama ve aşma potansiyeli kazanır. Bu bağlamda, günümüzde yaşanan otoriter popülizmin yükselişi, küresel pandemi, terör ve iklim krizi gibi karmaşık küresel sorunlar, bireyin kendine “şimdi ben neyim?” ve “ne olabilirim?” sorularını sormasına engel oluşturmaz. Anksiyete, bu anlamda, bireyin kendi varlığını yeniden kurma olasılığını işaret eden varoluşsal bir kırılma anıdır. Ayrıca bu kırılma, bireyin mevcut sistemin sunduğu

“kara kutulama”⁵’lı güvenlik denklemlerine mahkûm olmaksızın, kendine özgü alternatif bir varoluş denklemi kurma olasılığını da içinde barındırmaktadır.

Freud’a göre bilinçdışı, “kabul edilemez” düşüncelerin bastırılmasıyla şekillenir; bu düşünceler kimi zaman kişisel bir tehdit nedeniyle, kimi zaman da toplumsal baskı sonucunda bilinçten dışlanır. (Freud, 1899/1996:329) Böylece düşünme süreci, dışsal tehdit ve baskıdan arındırılmış bir “güvenli alan” içinde gelişir. Bu güvenli alanda oluşturulan kavramlar, doğal olarak güvenilir gerçeklerin bilgisine işaret eder ve bu bilgi, bireyler için güvenli bir yaşam tasarımının temel taşı olarak sunulur. Ancak, gerçeklik yalnızca bilinç düzeyine indirgenemeyecek kadar karmaşık; gerçekliğin bilgisi de “güvenilir” bilgiye duyulan imanla sınırlanamayacak kadar yaşamsaldır. Çünkü gerçekliğe dair her bilgi, aynı zamanda “kabul edilemez olanı” dışlar ve “kabul edilebilir olanı” üretip yeniden üretir. Bu nedenle, gerçekliğin bilgisinin farklı yöntemlerle yeniden üretilmesi yalnızca epistemolojik bir alternatif sunmakla kalmaz; aynı zamanda farklı iktidar biçimlerinin kurulmasına da olanak tanır. Foucault’nun (1975/1995:27) bilgi ve iktidarın birbirini doğrudan içerdiği ve karşılıklı olarak desteklediği tezi, bilgi üretiminin yalnızca nesnel değil; aynı zamanda normatif ve siyasi bir mesele olduğunu açık biçimde ortaya koyar. Bilgi, bu bağlamda, toplumu düzenleyen iktidar yapılarının sadece söylemsel bir uzantısı değil; aynı zamanda onların kurucu zemini olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle bilgi, yalnızca dışsal gerçekliğin temsilinden ibaret değil; bireyleri belli öznellik biçimleri içinde kuran, onları tanımlayan ve yöneten politik bir teknolojidir. Foucault’nun “yönetim” kavrayışı tam da burada devreye girer: Ona göre yönetim, yalnızca devletin ya da iktidarın başkalarını yönetme biçimi değil; aynı zamanda bireyin kendi davranışlarını yönlendirme biçimidir. Bu yönüyle bilgi üretimi, hem bireyin kendini anlama yollarını şekillendirmekte hem de onun kabul edilebilir bir özne olarak hangi sınırlar içinde düşünülebileceğini belirlemektedir (Dean, 2010:279–280). Özellikle uluslararası ilişkilerde, aktörlerin “rasyonel” kararlar aldığı varsayımına dayanan yaklaşımlar, anksiyeteyi yönetilebilir kılmak için belirli kavramsal şemaları ön plana çıkarır. Bu şemalar, yolsuzluk endekslerinden teknik standartlara, insani müdahaleden güvenlik söylemlerine kadar geniş bir müdahale repertuarı üretmektedir. Ancak bu pratikler yalnızca ekonomik ya da hukuki süreçler değil, aynı zamanda bireyleri belirli biçimlerde kuran özneleştirme teknolojileridir. Bu bağlamda “düşman savaşçı”, “kozmopolit birey” ya da “güvenlik riski taşıyan vatandaş” gibi figürler, güncel uluslararası yönetimsellik rejimlerinin normatif özne formlarına dönüşmektedir. Neoliberal yönetim aklı, bireye daha fazla sorumluluk yükleyen, onu “tercih eden tüketici” ya da “özerk vatandaş” olarak yeniden kuran bir çerçeve sunmaktadır. Ancak görünürde merkezsizleşmiş bu yapı, aslında yönetim mekanizmalarının kendisini güvenlik nesnesine dönüştürmekte; rıza üretimi üzerinden bireyleri yönetilebilir hale getirmektedir. Artık mesele yalnızca güvenliğin sağlanması değil; bireyin hangi bilgilere erişebileceği, hangi kavramlarla kendini tanımlayabileceği ve hangi gerçeklik içinde düşünülebileceği sorunsalıdır (Dean, 2010, s. 281–292).

⁵ Kara kutulama kavramı, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumsal kabul gördükçe, nasıl işlediğine dair detayların göz ardı edilmesi süreci şeklinde açıklanabilir. Özellikle Bruno Latour’un çalışmalarıyla ilişkilendirilen bu terim, karmaşık sistemlerin veya süreçlerin iç işleyişlerinin göz ardı edilerek, sadece girdiler ve çıktılar üzerinden değerlendirilmesini ifade etmektedir. Aktör-Ağ Teorisi (ANT) çerçevesinde ele alınan bu kavram, bir sistemin iç işleyişinin karmaşıklığının gizlenmesi veya sorgulanmadan kabul edilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla kara kutulama, karmaşık süreçlerin veya sistemlerin, sonuçları bilinir ve kabul edilir hale geldikçe, iç dinamiklerinin sorgulanmadan kullanılması sürecidir. Başka bir ifadeyle, belirli bir teknolojik, bilimsel veya sosyal sistem başarılı ve işlevsel hale geldiğinde, bu sistemin nasıl çalıştığına dair detaylar geri plana atılmakta ve sistem bir “kara kutu” gibi algılanmaktadır. (Latour, 1999)

Bu çerçevede, Freud'un bastırılmış bilinçdışı anlayışıyla Foucault'nun bilgi/iktidar çözümlemesi örtüşmektedir: Bilinçdışında bastırılan "kabul edilemez" düşünceler nasıl ki bireysel düzeyde bastırılırsa, uluslararası sistemde de dışlanan alternatif siyasal tahayyüller mevcut normatif düzenin istikrarını tehdit eder. Bu tehdit, sürekli olarak yeniden inşa edilen "güvenli alanlar" aracılığıyla bertaraf edilir. Ancak bu güvenlik alanları, bireylerin ve toplumların kendilerini yeniden düşünme kapasitelerini sınırlar. Dolayısıyla düşünme, yalnızca bilişsel değil; siyasal bir özneleşme süreci, yani bireyin kendini farklı biçimlerde kurabilme kapasitesidir. Foucault'nun yönetsellik analizleri bu noktada yapıcı uluslararası ilişkiler kuramlarına eleştirel bir alternatif sunmaktadır. Dean'ın de belirttiği gibi yönetim, burada politik eylemin kendisi değil; politik akıl yürütmenin koşullarının eleştirisidir (Dean, 201:265). Yani hangi kavramların meşru, hangi öznelliklerin kabul edilebilir, hangi stratejilerin uygulanabilir sayıldığını belirleyen rasyonalite rejimidir. Bu rejim, yalnızca yönetsel değil; aynı zamanda şiirsel, mitsel ve irrasyonel unsurları da kapsar. Çünkü uluslararası siyasal tahayyüller yalnızca hesap ve denge değil, aynı zamanda duygu, sembol, korku ve umutla da kurulmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde yapı-sökümüne tabi tutulan IARPA Raporu, tam da bu çok katmanlı ve karmaşık rasyonalite rejiminin dijital çağda nasıl yeniden üretildiğini somutlaştıran bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Yapay zekâ teknolojisinin ulusal güvenlik üzerinden "felaket riski", "barışçıl kullanım" ve "liderlik kaygısı" gibi söylemlerle çerçevelenmesi, yalnızca teknik bir öncelik değil; aynı zamanda bireyin özneleşme süreçlerine doğrudan etki eden yönetsellik stratejilerinin bir parçası hâline gelmiştir. Bu stratejiler, bireyi yalnızca yönetimin nesnesi değil; aynı zamanda kendi güvenliği için sorumluluk almaya mecbur bir "hesaplayan özne" olarak yapılandırmaktadır. Bununla birlikte bu yönetim biçimleri yalnızca bireyle sınırlı değildir. Ulus-devletler, STK'lar, çok uluslu şirketler ve finansal aktörler de aynı risk yönetimi, performans ölçümü ve şeffaflık kriterleri altında yeniden yapılandırılmakta; böylece "kontrolün dağıtılması" gibi görünen süreçler karmaşık bir merkezileşmeye hizmet etmektedir. Sonuç olarak, hem Freud'un bastırma kuramı hem Foucault'nun özneleşme çözümlemesi hem de Dean'ın ileri yönetsellik analizleri birlikte düşünüldüğünde, anksiyete yalnızca bireysel bir ruhsal durum değil; aynı zamanda çağdaş iktidar teknolojilerinin üretici bir ögesi olarak belirir. Birey hem kendini gerçekleştirme imkânına sahip bir etik özne olarak hem de algoritmalar, veri sistemleri ve yönetim rasyonaliteleri tarafından biçimlendirilen bir yönetim nesnesi olarak şekillendirilir. Bu nedenle, anksiyeteye dair kavramsallaştırmalar yalnızca psikolojik düzlemde değil; aynı zamanda epistemolojik, siyasal ve teknolojik bağlamlarda yeniden düşünülmelidir.

Modern dönemde bireyin özgürlüğüne yönelik çözümlemeler, özellikle 19. yüzyılda Marx, Nietzsche, Tocqueville ve Kierkegaard gibi düşünürler tarafından derinlikli biçimde ele alınmıştır. Bu düşünürler, bireyin yazgısını belirleyen modern teknoloji ve toplumsal örgütlenmenin iktidar mekanizmalarının, yine bireyin kendi içsel kapasitesi ve edimiyle parçalanabileceği yönündeki inançlarını çeşitli biçimlerde dile getirmiştir. Bu bağlamda özellikle Søren Kierkegaard, bireyin özgürlüğünü yalnızca toplumsal değil, aynı zamanda varoluşsal bir mesele olarak ele almış; özgürlüğü "sonsuz olanın olanaklılıkla ilişkisi" şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım, bireyin sınırsız olasılık karşısında yaşadığı anksiyeteyi, özgürlüğün hem kaynağı hem de bedeli olarak konumlandırır. Kierkegaard'a göre, insanın özgürlükle yüzleşmesi, onu kaçınılmaz biçimde bir varoluşsal boşluk ve yönsüzlükle karşı karşıya getirmektedir. Ancak bu anksiyete, yozlaştırıcı değil; bireyin kendisini gerçekleştirme potansiyelini içeren yaratıcı bir sarsıntıdır.

Bu perspektiften bakıldığında, 19. yüzyıl düşüncesi, 20. yüzyılın teknik akla dayalı yönetim sistemlerinin bireyi nesneleştiren yönüne karşı daha diyalektik, özne merkezli ve içsel gerilimleri olumlayan bir özgürlük

anlayışı geliştirmiştir. Oysa Marshall Berman’a göre (1982/2013:40-45), 20. yüzyıl modernizm düşüncesi teknolojiye duyulan hayranlıkla seçkin eleştiri arasında sıkışmış; modern bireyi ya makinenin gölgesinde silikleştirmiş ya da “yönetilmesi gereken bir kitle”ye indirgemıştır. Bu durum, özgürlüğün Kierkegaard’ın işaret ettiği yaratıcı ve sorumlulukla yüklü niteliğinin, yönetsel düzenlemeler içinde buharlaşmasına yol açmıştır. Ancak dijital çağın yeni olanakları düşünüldüğünde, artık özgürlüğü ne yalnızca bir teknik kapasite ne de mutlak bir etik ideal olarak ele almak mümkündür. Bu noktada Nikolas Rose’un yönetsellik çözümlemesi devreye girmektedir. Rose’a göre modern bireyler yalnızca iktidarın pasif nesneleri değil; aynı zamanda kendi yaşamlarını bir “proje” olarak kurma kapasitesine sahip özneler olarak yönetilir. Bu yönetim, yalnızca dışsal baskılarla değil, bireylerin içselleştirdikleri özgürlük idealleri aracılığıyla işler (Rose, 1999: 84–85). Rose’un yaklaşımı, Kierkegaard’ın bireysel sorumluluğu ve anksiyeteyi özgürlüğün ayrılmaz bir parçası olarak gören yaklaşımıyla doğrudan bir paralellik taşır: Zira bireyin kendini yönlendirme arzusu, aynı zamanda onu iktidarın biçimlendirici normlarıyla temas ettiren bir kırılma da üretir. Bu bağlamda özgürlük, dışsal bir kurtuluştan çok, bireyin kendi üzerinde düşünme, kendini belirli normlara göre biçimlendirme ve kendi yaşamına etik bir yön verme becerisi olarak işlemektedir. Kierkegaard’ın anladığı biçimiyle anksiyete, bireyin bu etik yükümlülüğü omuzlama karşısında yaşadığı varoluşsal gerilimdir. Rose’un yönetsel pratikler içinde analiz ettiği biçimiyle ise bu gerilim, yönetimin öznesi olarak bireyin yeniden üretildiği yerdir. Dolayısıyla günümüz bireyi, yalnızca yönetilen bir nesne değil, aynı zamanda yönetsel normların ürettiği bir “özgürlük etiği” içinde özneleşen bir aktördür. Yönetim, artık salt zor kullanımıyla değil, bireyin özgürlük ve özerklik ideallerini içselleştirmesiyle işler. Bu süreç, bireyin hem etik sorumluluğunu artırmakta hem de onu daha incelikli bir biçimde yönetilebilir kılmaktadır. Bu durum Kierkegaard’ın tanımladığı anksiyetenin, artık yalnızca varoluşsal bir kriz değil; aynı zamanda dijital çağın yönetsel düzenekleri içinde şekillenen, stratejik olarak üretilen bir yönetim alanı olduğunu da göstermektedir. Bu nedenle çalışma, özgürlüğü bir özneleşme süreci, anksiyeteyi ise bu sürecin etik bedeli olarak ele almakta; her iki kavramı da hem yapı sökücü bir analizle yeniden düşünmeye, hem de modern yönetselliğin teknik ve etik çerçeveleri içinde çözümlemeye çağırılmaktadır. Zira özgürlük, yalnızca bir insanlık durumu değil, aynı zamanda – Rose’un da belirttiği gibi – belirli bir yönetim biçiminin teknik ve etik alanıdır (Rose, 1999: 63). Bu alanın sürekli yeniden üretildiği dijital çağda, bireyin anksiyete ve özgürlük sarkacındaki deneyimini anlamak için çalışma yapı sökücü çok katmanlı bir düşünme biçimi önermektedir.

Günümüzde birey; kimlik, kişilik ve kendilik arasındaki bireysel; “antropolojik, müfredat ve maarif kültürler” (Dellaloğlu, 2020)⁶ arasındaki toplumsal tanımlama farklılıklarını idrak edebilecek bilgiyi üretebilmektedir. Buna karşılık modern zamanlarda birey kendisinin; toplumsal olarak kültürle ve bireysel olarak da kimlik ve kişiliğinin öz bilgisiyle kendiliğinden uzaklaşarak kurulmuş bir özne olarak üretilmesi ve yeniden üretilmesi için örgütlenmiş çok daha gelişmiş bir aygıtla ‘devlet’le karşı karşıya olduğunu da hatırlamalıdır. Bu anlamda modern devleti pastoral iktidarın yeni bir biçimi olarak ele alan Foucault; modern zamanlarda geleneksel pastoralliğin uhrevi amaçlarının yerini dünyevi amaçlara bıraktığını belirtmekte ve bu amaçları gerçekleştirmek için de modern devletin geleneksel pastoralliğe göre çok daha fazla iktidar görevlisine ihtiyaç duyduğunu öne sürmektedir. Modern zamanlarda amaçların ve failerin çoğalması da tek bir siyasi iktidar örgütlenmesi yerine bir dizi iktidar yapısının örgütlenmesini gerekli

⁶ Kitapta detaylı bir şekilde açıklanan bu kavramlara; çalışmada, bilginin kurucu özelliğini desteklemek için yer verilmiştir.

kılmıştır. (Foucault, 1994/2019:66-67) Böyle düşünüldüğünde 21.yüzyılda günümüzde yaşanan küresel gelişmeler (pandemi, uluslararası göç, iklim değişikliği, uluslararası terörizm) göz önüne alındığında, bu gelişmelerin modern toplumsal örgütlenmeleri çözülmeye uğrattığı varsayılırsa “bir dizi iktidar yapısının” kendini yeniden üretecek “kategorik sistemleri” ve “süzgeçleri” geliştirmesi öngörülebilir.

Ana-akım uluslararası ilişkiler yaklaşımlarında bu düşünce biçimi egemenlik ve anarşi kavramları üzerinden şekillenmektedir. Egemen devletin güvenli bir yaşam için en “gerçek”çi ve en kabul edilebilir yol olduğu bilgisini üretmek, yaşamı kuşatan pek çok temsil ve pratiği beraberinde getirmektedir. Richard Ashley (1989:259-320) bunu, modern devletin yönetiminin aslında modern insan yönetimi şeklinde nasıl çözümlenebileceğini göstererek ortaya koymaktadır. Bu bir anlamda Nietzsche’nin bilgi üretimi üzerindeki anlayışların etkisinin kaçınılmazlığına yaptığı vurguyla da bağlantılıdır. Zira ona göre kullanılan dilin içinde dünyaya ilişkin bakışın somut yansımaları bulunmaktadır. (Bleiker ve Chou, 2010:9-10) Bu bağlamda çalışmada; anksiyete kavramının “kabul edilemez” bir olgu şeklinde sorunsallaştırılarak kişisel tehdit ve toplumsal baskı unsuru haline getirilmesi ve siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler açısından bir ulusal ve uluslararası güvenlik meselesi şeklinde yeni temsil ve pratiklerle yeniden üretilmesi anlamına geleceği savunulmaktadır. Egemenlik ve anarşi; birbirini dışlayan ve tüketen karşıt kavramlar olarak sorunsallaştırılmış, anarşinin kabul edilemezliği üzerinden egemen devletin meşruiyeti şiddet, kimlik ve sınırlar gibi temsil ve pratikler aracılığıyla inşa edilmiştir. Benzer şekilde, anksiyete ile güvenlik arasında da, çağın sunduğu imkânlar kullanılarak, birbirini dışlayan ve tüketen bir karşıtlık kurulabilir. Bu karşıtlık, yeni temsil biçimleri ve pratikler üretilerek egemenliğin yeniden üretilmesini ve pekiştirilmesini mümkün hale getirir. Bu süreç, güvenlik söylemleri ve anksiyete yönetimi aracılığıyla egemen yapıların sürekliliğini sağlamaya hizmet etmektedir. Yaşanan gelişmelere bakıldığında, pek çok modern devletin COVID-19 aşısına istediği ölçüde ulaşamaması (Altunkaya, 2021) buna karşılık aşırıya erişen devletlerde aşılana karşı olan kitlelerin (Seher, 2021) azımsanmayacak varlığı, yine pek çok devletin terörizm karşısında vatandaşlarının hayatlarını güvence altına alamaması bunun başlıca göstergeleridir. Bunların yanında pek çok modern devletin vatandaşlarının köktendinci ya da ayrılıkçı terör örgütlerine katılımını engelleyemiyor olması ve de bütün bu gelişmelerle popülist-ırkçı yönetimlerin baş edebileceğini düşünen insanların sayısındaki artış göz önüne alındığında; modern zamanların gelişmiş devlet aygıtının iktidar mekanizmalarının modern teknolojiye ve mevcut toplumsal örgütlenmeye rağmen insanların yazgısını belirlemekte çok da yeterli olmadığı ileri sürülebilir. Zira bir dizi iktidar mekanizmasına rağmen “olduğu şeyi reddeden” öznelerin varlığı mevcut toplumsal örgütlenmelerin çözülmekte olduğuna işaret etmektedir. (Foucault, 1994/2019:68) Bu durum modernliğin ilk evresindeki Berman’ın, Rousseu’nun “Yeni Heloise” isimli romanından alıntılanarak betimlediği atmosferi andırmaktadır. Modern duyarlılığın doğduğu bu atmosfer “gerginlik ve çalkantı; psikik baş dönmesi ve sarhoşluk; deneyim imkânlarının genişlemesi ve ahlaki sınırların, kişisel bağların yok olması, benliğin gelişmesi ve sarsılması; sokak ve ruhta heyulalar” (Berman, 1982/2013:31) şeklinde tasvir edilmekte ve adeta anksiyeteye kapılmış bir insanın ruh hali betimlenmektedir.

Bu ruh halini bir “öğretmen” gibi görmeyi oldukça anlamlı bulan Kierkegaard; anksiyetenin, gerçekliğin kendisinden dahi daha etkili bir ‘öğretmen’ olduğunu ileri sürer. Zira Kierkegaard, bireyin gerçeklikten kaçabilme ya da onu görmezden gelebilme imkânının olduğunu fakat anksiyeteyi içinde taşımaktan başka bir çaresinin olmadığını savunmaktadır. (Sayar, 1999:74) Öğretmeni, Sokrates gibi bir kaybolma noktası olarak gören Kierkegaard, zaman içindeki her başlangıç noktasını “eo ipso” rastlantısal bir şey olarak kabul

eder. (Kierkegaard, 1844/2013:3) Buna göre anksiyete hali kişinin öz farkındalığını geliştirmesi ve “kendi olması” için çeşitli tehditlerin yanında fırsatları da içinde barındıran bir durumdur. Dolayısıyla anksiyete hali, nedensellikler veya ereksellikler üzerinden açıklanarak sonuçlar üretilecek, çözülmesi gereken bir sorun, tedavi edilmesi gereken bir hastalık ya da varılması gereken bir amacın aracıymış gibi sorunsallaştırılmaması gereken olumsal bir başlangıç noktası olarak görülebilir. Böylelikle anksiyete hali failin “olduğu şeyi” reddetmesi için bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir ve insan için belirlenmiş bir rolün yerine getirilmesi işlevine dayalı “birey” olmaktan öte, kurulmuş bir özne yaşantısı dışındaki imkânlar üzerine düşünme ve tartışma fırsatları oluşabilir. Aksi halde, insana olumsal olmayan bir öz ayırt etmeye çalışmakla belirli siyasal düzenlemeler ve toplumsal örgütlenmelerin haklılaştırılması arasındaki (Rorty, 1980:369) bağlantı anksiyete kavramı üzerinden yeniden üretilerek; yeni gözetim mekanizmaları, kurulmuş özneler için, “kabul edilebilir” bir tercih nedeni hale gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle aşağıda somut bir örnek üzerinden açıklanmaya çalışıldığı şekilde anksiyete halinin hem bireysel hem de toplumsal bir sorun şeklindeki bilgisinin üretilmesi; gelişen yapay zekâ teknolojisinin imkânları sayesinde insanın dijital bir panoptikonda yaşamaya rıza göstermesi hatta bireyin bunu kendi eliyle inşa etmesi mümkün olmaktadır. Zira çalışmada anksiyete hali insanın yanı sıra aynı zamanda devletlerin ve dünya siyasetinin özü için de benzer tehditler ve fırsatları içermekte ve bu anlamda bir yokoluş yaşantısıyla birlikte bir varoluş imkânını da içinde barındırmaktadır. Bu bakımdan içinde yaşadığımız çağın gelişmelerine dünya siyasetinin “sınır aşırı” doğasını anlamak için bir fırsat şeklinde bakıldığında küreselleşmenin ürettiği ulus-devlet sınırlarını enlemesine kesen (Campbell, 1996:20) özellikle COVID-19 pandemisi, küresel ısınma gibi meselelerle giderek daha da görünür hale gelen egemenlik paradigmasının sürekli olarak yeniden üretilmesinin insanlığı sürüklediği kısır döngü, bir tür yok oluş olarak, daha iyi anlaşılabilir.

Bu bakımdan çalışma, anksiyete halindeki bireyin içinde bulunduğu atmosferin dünya siyasetinin içinde bulunduğu durumdan bağımsız şekilde ele alınamayacağını savunmakta ve bireyin “kendilik”iyle dünya siyasetinin “ne”liğini karşılıklı olarak birbirini oluşturan sürekli bir üretim ve yeniden üretim ilişkisiyle ele almaktadır. (Edkins, 2007:89-90) Bu bağlamda çalışma, 19. yüzyıl düşünürlerinin özgürleşim inancını paylaşmakla birlikte; nasıl ki pastoralik modern ulus-devlet yapısında yeniden üretilmiş ve bir dizi iktidar mekanizmasındaki (aile, eğitim, psikiyatri, işveren, tıp) (Foucault, 1994/2019:67) etkileşimler yoluyla modern vatandaş öznesini üretebilmişse günümüzde de bireyin fırsatlardan çok tehditlere odaklanması ve kendiliğini bu yokoluş sorunsallaştırması üzerinden yeniden üretmesiyle 19. ve 20. yüzyıldan çok daha “kuşatıcı” ve “kollayıcı” bir toplumsal örgütlenmeyle kontrol, denetim ve gözetim altına alınma ihtimaline ilişkin bir projeksiyon sunmaya çalışmaktadır. Buna göre çalışmada ülkeselliğe dayalı mevcut yapının çözülmesiyle yeni tür bir yönetimselliğin dijital bir versiyonu şeklinde tezahür etmekte olduğu ileri sürülmektedir. Çokluk üzerinde uygulanan ereksel bir “yönetimsellik” olan bu örgütlenme; bütünün oluşturduğu üstün birliğin yerine paradoksal şekilde “hem herkesi hem de her bir bireyi hedefleyen iktidardır”. (Foucault, 2004/2013:110) Bu bakımdan çalışmada yeni siyasal olasılıklara zemin hazırlamak için, yönetimselliğin bizatihi kendisi bir problem olarak kavranmaktadır. Çalışmada bu türden bir yönetimselliğin anksiyetenin sorunsallaştırılmasıyla birey üzerindeki muhtemel etkileri üzerinden nasıl kurulmakta olduğu çözümlenmeye çalışıldığından; sorunsallaştırılan anksiyetenin bireyin anlayışını nasıl etkilemekte olduğunu kavramak için Freud’un kavramlarından yararlanılmıştır. Dolayısıyla çalışma, toplumsal bir örgütlenme biçimi olarak yeniden kurulmakta olan egemenlik anlayışını açıklamak için bilgi ve iktidarın karşılıklı üretimi üzerinden Foucault’nun yaklaşımını, bireyin bu düzeni özgür iradesiyle benimsiyormuş gibi davranmasını ve bu yolla kendi üzerindeki iktidarı içselleştirmesini açıklamak için ise

Freud'un kuramını, özellikle de güdümlü özneleşme⁷ kavramı çerçevesinde yeniden yorumlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, bilgi üretimi ile bireyin bu bilgiye yönelik konumlanması arasındaki ilişkiyi açıklarken, Michel Foucault'nun yönetimsellik anlayışı doğrultusunda şekillenen çağdaş iktidar pratiklerini temel almakta; bireyin bu pratikler içinde iktidarın normlarını içselleştirerek kendi davranışlarını yönlendirmesini açıklamak için ise güdümlü özneleşme kavramını ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda Bruno Latour'un sibernetikten esinle geliştirdiği "kara kutulama" kavramı da sürekli olarak çalışmanın düşünsel zemininde yer almaktadır. Zira anksiyete ile kuşatılmış birey için, dijital çağın kontrol edilemez ve aşırı karmaşık süreçleri karşısında bireysel bir direnç göstermek ya da geleneksel devlet aygıtlarından çözüm beklemek artık işlevsizdir. Böylesi bir çağda birey, kendisini ve ait olduğu topluluğu koruyacak, düzen sağlayacak ve güvenlik hissi yaratacak bir dijital yönetime, yani çok katmanlı iktidar teknikleriyle işleyen bir yönetimsellik rejimine, tabi olmaya yönelir. Bu yönetsellik, bireyi dışsal zorlamayla değil, onu kendi güvenliğini sağlayabilecek etik, teknik ve hesaplamalı davranışlar benimsemeye teşvik ederek biçimlendirir. Bu süreçte özgürlük, bireyin kendi hayatını düzenleyen aktif bir özne olarak kurulmasının zemini hâline gelir; fakat bu özneleşme, önceden kurgulanmış dijital normlar ve algoritmik yönlendirmeler çerçevesinde gerçekleştiğinden, aslında bir güdümlü özneleşmedir. Karmaşık dijital sistemlerin iç işleyişi anlaşılabilir kaldıkça, birey bu sistemlerin doğruluğuna ve çözümselliğine dair inancını kaybetmemek için onları sorgulamadan kabullenir. İşte bu noktada devreye kara kutulama girer. Kara kutulama, sistemlerin işleyişinin görünmez kılındığı, fakat sonuçlarının meşrulaştırılmaksızın doğalmış gibi sunulduğu bir düzeneğin adıdır. Birey, dijital yönetsel yapının iç mantığını kavramasa da, ona güvenerek anksiyetesini bastırır ve sistemin çözüm sunduğuna dair bir inanç geliştirir. Bu inanç, sorgulanamayan ve çözilemeyen teknik yapılara duyulan güven aracılığıyla, "kabul edilemez" olanın doğallaştırılmasını mümkün kılmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, dijital çağda egemen yapıların nasıl yeniden üretildiğini ve doğallaştırıldığını, güdümlü özneleşme, yönetimsellik ve kara kutulama kavramları üzerinden analiz etmektedir. Çünkü yönetimsellik, bireyin davranışlarını doğrudan kontrol etmektense, onu risk, performans, güvenlik ve etik öz-düzenleme gibi normlarla kuşatarak kendi kendini yöneten bir özne hâline getirir. Bu özne, dijital sistemin içeriğini sorgulamadan kabul eder; çzira kara kutu, onun karmaşık olanla baş etmesini mümkün kılan sadeleştirilmiş bir güven mekanizması sunmaktadır. Sonuç olarak, güvenlik arayışıyla birleşen bu yönlendirilmiş özneleşme süreci, dijital çağın yönetim biçimlerinin hem birey tarafından içselleştirilmesini hem de teknik işleyişinin doğallaştırılmasını mümkün kılmaktadır.

Anksiyete halinin devlet ve uluslararası sistem düzeyinde güvenlikleştirilerek⁸ tehlike ve tehdit boyutları üzerinden bir yokoluş paradigmasının inşa edilmesi "güvenlik ikilemi"⁹nin yeniden üretilmesini ve buna

⁷ Bu çalışmada önerilen "güdümlü özneleşme" kavramı, bireyin yönetimsellik rejimleri altında kendi davranışlarını, tercihlerini ve yaşam biçimini "özgür iradesiyle" seçiyormuş gibi deneyimlemesini, ancak bu seçimin iktidar tarafından önceden kurgulanmış normatif çerçeveler içinde gerçekleşmesini ifade etmektedir. Kavram, Michel Foucault'nun "conduct of conduct" (eylemin yönetimi) anlayışı ile Nikolas Rose'un neoliberal özneleşme ve özgürlük-yönetim ilişkisi üzerine kurduğu çerçeveden beslenmektedir. Bu bağlamda birey, dışsal baskıyla değil, içselleştirdiği normlar, hesaplama teknikleri ve risk mantığı aracılığıyla yönlendirilir. Güdümlü özneleşme, klasik anlamda edilgin bir rıza değil; etik, psikolojik ve ekonomik biçimlerde işleyen, yönlendirilmiş bir öz-yönetimdir.

⁸Kopenhag Okulu "siyasi öncelikler oluşturan ve kuvvet kullanımını meşrulaştıran yürütme yetkilerini, gizlilik hakları iddiasını ve diğer aşırı önlemleri yoğunlaştıran" bir kavram olarak gördükleri güvenliği; güvenlikleştirme teorisi çerçevesinde askeri, ekonomik, çevresel, siyasi ve toplumsal sektörlere uygulayarak bireyin varlığını ve refahını etkileyecek her şeyin güvenlik sorunu olarak kabul edilmesini reddetmektedir. (Buzan vd., 1998:208) Bu anlamda

bağlı olarak gözetim mekanizmalarının birer acil durum tepkisi olarak doğallaştırılmasını beraberinde getirmektedir. Bu doğallaştırma süreci, bireylerin ve devletlerin kendilerini daha az güvende hissetmeleriyle sonuçlanan bir alarm ve paranoya atmosferi yaratmakta; bu atmosfer içinde gözetim, kendiliğinden ve sorgulanmaksızın kabullenilen bir yönetsellik tekniği olarak olağanlık kazanmaktadır. Bu çerçevede bireyler ya da devletler, dijital gözetimi bir “kurtarıcı araç” olarak görmeye başlamakta ve bu araçlara duydukları güven, onları kendi davranışlarını düzenlemeye sevk eden bir güdümlü özneleşme sürecine taşımaktadır. Zira gözetim teorilerinin tarihsel gelişimine bakıldığında, Bentham’ın panoptikonu yalnızca suçluların tutulduğu ve izlendiği bir cezaevi mimarisi olarak değil; aynı zamanda farklı sosyal alanlara ve çeşitli amaçlara uyarlanabilen paradigmatik bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır (Galič, Timan ve Koops, 2017:11). Bu bağlamda “bakım” ve “kontrol” sözcüklerinin eşzamanlı anlamlarını içeren gözetim kavramı, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren teknolojinin hem nitelik hem de nicelik bakımından gelişmesiyle birlikte daha da yaygınlaşmış ve farklı disiplinlerde teorileştirilmiştir (Lyon, 2006:3-4). Uluslararası ilişkiler disiplini açısından gözetim, güvenlik odaklı çalışmalarda zaman zaman tartışılmış olmakla birlikte, henüz kavramsal olarak sistematik biçimde ele alınmamıştır. Ancak anksiyete gibi kavramların bu disiplin içinde daha fazla tartışılması, ana akım teorilerin ötesine geçerek yeni yaklaşımların gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma doğrudan gözetim teorileri üzerine odaklanmamakla birlikte, bu teorilerin farkındalığıyla hareket etmekte ve Foucault’nun gözetim anlayışının yönetsellik perspektifi içinde, geçmişin normatif kurgularına takılıp kalmadan şimdiyi de tıpkı geçmiş gibi sorgulanabilir kılmayı amaçlamaktadır (Kendall ve Wickham, 2016:21). Bu nedenle, çalışmada anksiyete ve değişim gibi olgulara nedensel bir ilişkisellik atfetmekten; bu olgular, insanın varoluşsal yolculuğunun bitimsiz bileşenleri olarak ele alınmaktadır. Zira güvenlik, insanın sürekli ve kökensel bir ihtiyacı olarak değerlendirildiğinde, bu ihtiyacın nedensel ya da ereksel bir zemine oturtulması, yalnızca egemenlik temelli bir uluslararası sistem inşasına hizmet eder. Bu sistem, sivil toplum üzerinde baskı kuran ve devleti önceleyen bir iktidar yapısı üretmektedir. Bu açıdan bakıldığında, gözetim teorilerinin gelişiminde Bentham’ın panoptikon tasarımının nedenselliği ile Foucault’nun bu tasarımdan esinlenerek geliştirdiği disiplin analizinin olumsuzluğu arasındaki yöntemsel fark net bir biçimde ortaya konulabilir. Britanya’da toplumsal ve ekonomik krizlere çözüm olarak geliştirilen panoptikon, başlangıçta zorlayıcı kurumsal şiddet biçimlerinden kaçış amacı taşımakta; ancak zamanla bu mimari, toplumsal kontrol ve denetimin üretken ve kurucu bir formuna dönüşerek yönetsellik çerçevesine evrilmiştir (Galič vd., 2017:13). Başka bir ifadeyle, panoptikon yalnızca suçu engellemek gibi negatif bir amaçla geliştirilmiş bir mekanizma değil; aynı zamanda bireyin kendi kendini izleme, değerlendirme ve yönlendirme pratiğini mümkün kılan pozitif bir iktidar teknolojisidir. Bu bağlamda çalışmanın devamında, yapay zekâ teknolojisinin ABD ulusal güvenliği açısından güvenlikleştirilmesini ele alan bir raporun analizine yer verilmekte; bu raporun yöntemsel tercihinin, güvenlik ikilemini yeniden üreten ve çözüm değil sürekli alarm hali yaratan bir yönetsellik rejimi oluşturduğu savunulmaktadır. Anksiyete durumunu dijital çağın birey için sunduğu yeniden varoluşsal konumlanma olanaklarıyla birlikte ele alan bu perspektif, söz konusu anksiyetenin yalnızca bireysel bir

anksiyete halinin, çalışmanın amacı ve sınırları dışında olsa da başka çalışmalar için, psikoloji bünyesinde; güvenlikleştirme teorisinin içinde altıncı sektörü olarak ele alınabileceğini göstermektedir.

⁹John Hertz tarafından geliştirilen bu kavram; birbirlerinin niyetlerinden emin olmayan devletlerin kendilerinin tehlike ve tehdit altında olduklarını varsayarak güvenliklerini sağlama amacıyla silahlanmalarıyla bu durumun oluşan kısır döngü şeklinde tarif edilebilir. (Herz, 1950:157)

deneyim değil, aynı zamanda siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler düzleminde sorunsallaştırılabilecek bir iktidar üretim süreci olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla çalışmada gözetim mimarisinin yeniden üretimiyle kastedilen, iktidarın yalnızca kısıtlayıcı ya da cezalandırıcı değil; aynı zamanda yönlendirici, kolaylaştırıcı ve üretken doğasına işaret eden pozitif bir yönetselliklerdir. Bu çerçevede güvenlikleştirme ve güvenlik ikilemi kavramlarına, varlığa yönelen tehditler veya çıkışsızlık algısı üzerinden değil; toplumun enerji ve kaynaklarının belirli amaçlara kanallanması yoluyla failin seçeneklerinin daraltılması şeklinde bakıldığında, bireylerin ve devletlerin yaptıkları tercihleri “kendi özgür seçimleri” olarak içselleştirmelerini sağlayan bir iktidar işleyişi daha görünür hale gelmektedir (Açıkmeşe, 2016:252). Bu bağlamda, güvenlikleştirme süreçlerinin bilgi üretimi yoluyla doğallaştırılması, bireyi yöneten dijital gözetim teknolojilerinin etik bir zorunlulukmuş gibi kabul edilmesine olanak tanımaktadır.

EGEMENLİK PARADİGMASININ YENİDEN ÜRETİLMESİ YÖNÜNDEKİ ÇABALARIN ANKSİYETENİN GENİŞLEYEN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİNDEKİ YAPI SÖKÜMÜ

Bu bölümde, günümüzün en gelişmiş devletlerinden biri kabul edilen ABD içerisindeki belirli iktidar odaklarının temsil ettiği neo-realist/neo-liberal bilgi üretim biçiminin, yapay zekâ sorunsallaştırması üzerinden insanın özüne dair yaklaşımı analiz edilmektedir. Bu bağlamda, anksiyete halinin ana akım uluslararası ilişkiler yaklaşımları tarafından güvenlikleştirilerek nasıl bir dijital yönetsellik (digital governmentality) rejimi için temsiller ve pratikler ürettiği ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bu analiz, dijital çağda birey ve devletin, karmaşık tehditler karşısında yönlendirici bir iktidar teknolojisi olarak organize edilen gözetim odaklı yönetim biçimlerine nasıl tabi kılındığını anlamaya yöneliktir. Bu bağlamda Nikolas Rose’un “government through freedom” (özgürlük aracılığıyla yönetim) kavramsallaştırması ile Mitchell Dean’ın “responsibilization” (sorumluluk yüklenmiş özne) analizinden hareketle, bireyin dijital tehdit ortamında özgürlük adına sorumluluk üstlenen bir aktöre dönüştürülerek nasıl güdümlü özneleşme süreçlerine katıldığı açıklanmaktadır. Dean’ın “regimes of practices” (uygulama rejimleri) çerçevesinde, yapay zekâyâ dair söylemsel ve kurumsal yapıların bir güvenlik alanı olarak nasıl kurgulandığı, Rose’un “advanced liberalism” (ilerlemiş liberalizm) analizleriyle birlikte okunarak, bu yönetselliğin gözetim teknolojileri üzerinden bireyi hem güçlendiren hem de denetleyen bir pozisyonda yeniden kurduğu gösterilmektedir. Aynı zamanda bu bölümde, ülkeselliğin aşınmasına, devlet formunun belirsizleşmesine yol açan günümüz gelişmelerinin (pandemi, iklim krizi, terör, göç, yapay zekâ) egemenlik paradigması çerçevesinde nesneleştirilmesinin¹⁰, mevcut toplumsal örgütlenme biçimlerinin yeniden üretimini nasıl kolaylaştırdığı savunulmaktadır. Bu doğrultuda, devlet merkezli bakışın yalnızca “biz”e ne kazandırdığına odaklanmasının, “hepimiz”e olan maliyeti görünmez kıldığını ve bireyin önündeki seçenekleri daraltan bir doğallaştırma sürecini işlevselleştirdiği gösterilmektedir. Sürekli bir yapım süreci içinde yeniden kurulan bu yaklaşımlar, “eyleme dökülen pratiklerin ontolojik bir sonucu” (Weber, 1998:78) olan egemen devleti nasıl tek seçenek hâline getiriyorsa; benzer biçimde, birey ve sistem tarafından nesneleştirilen anksiyete hali de

¹⁰ Michel Foucault’nun bilgi-iktidar çözümlemelerinde merkezi bir yere sahip olan bu kavram, belirli toplumsal, politik veya teknolojik olguların tarihsel ve söylemsel bağlamları içinde inşa edilerek, doğal ve yönetilebilir nesneler haline getirilmesini ifade eder. Bu süreçte karmaşık sorunlar, teknik bilgi ve yönetsel pratikler aracılığıyla sabit, kontrol edilebilir ve müdahale edilebilir alanlar olarak tanımlanır. Böylece özneye dair ilişkisel olan, nesneleştirilerek iktidar teknolojilerinin müdahale alanına sokulur. Çalışmada egemenlik paradigmasının krizleri yönetilebilir nesnelere dönüştürerek mevcut yapıları yeniden üretme işlevine vurgu yapmak amacıyla kullanılmıştır.

dijital-yönetimsel iktidar biçimlerini tek seçenek hâline getiren doğallaştırma mekanizmalarının bir parçasına dönüşebilmektedir.

Bu bağlamda analiz edilen temel metin, ABD’de IARPA çatısı altında hazırlanan “Yapay Zekâ ve Ulusal Güvenlik” başlıklı rapordur. Raporda, “yapay zekâ ve ulusal güvenlik konusunda gelecekteki politikayı geliştirmek” amacıyla üç ana hedef belirlenmiştir. Bunlar: (1) ABD’nin teknolojik liderliğinin korunması, (2) yapay zekâ teknolojisinin barışçıl ve ticari kullanımının desteklenmesi ve (3) felaket riskinin azaltılmasıdır. Ayrıca nükleer, havacılık, siber ve biyoteknoloji gibi “dönüştürücü” askeri teknolojiler bağlamında, yapay zekâyâ yönelik ulusal güvenlik politikası için dersler ve öneriler geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Sadece bu temel hedefler dikkate alındığında bile, söz konusu raporun egemen devlet anlayışını ve özellikle ABD’nin hegemonik pozisyonunu yeniden üretme çabası içinde olduğu açıkça görülmektedir. Hegemonik söylem içinde yapılandırılmış bu yaklaşım, ana akım uluslararası ilişkiler kuramlarının merkezinde yer alan güç, güvenlik ve barış kavramları etrafında şekillenmekte ve bu kavramları, belirli bir dijital yönetimsellik rejiminin bilgi üretim altyapısı olarak konumlandırmaktadır. Raporda, küresel felaketten kaçış ve barış içinde yaşamın tek yolu olarak ABD’nin yapay zekâ teknolojisi üzerindeki tekelinin sürdürülmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu durum, güvenlik-özgürlük ikileminin dijital çağda nasıl yeniden kurulduğuna ve bireyin anksiyetesinin, yönlendirici bir yönetimsellik mekanizması çerçevesinde nasıl araçsallaştırıldığına dair önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Bu bölümde analiz edilen raporun gerekçesini oluşturan üç temel kavramın (güç, güvenlik ve barış) tarihsel süreçteki kullanımlarına bakıldığında, bu kavramların hem modern zamanlarda hem de öncesinde iktidar örgütlenmelerinin kurucu paradigmalarının yapıtaşları olduğu görülmektedir. Bu kavramların dijital çağda sabit kalmadığı; aksine, yeni teknolojik ortamlar içinde farklı iktidar teknikleriyle yeniden tanımlanıp işlev kazandığı görülmektedir. Nietzsche, Ahlakın Soykütüğü adlı eserinde, “iyi”nin ve “kötü”nün sabit ve evrensel anlamlarının sorgulanması gerektiğini savunur; bu kavramların farklı dönemlerde farklı aktörler için nasıl bir motivasyon ve iktidar ilişkisi oluşturduğunu tartışmaktadır. Ona göre “iyinin ve kötünün ötesinde” bir gerçeklik mümkündür. Bu yaklaşım, Michel Foucault’nun bilgi-iktidar ilişkisini tarihsel-söylemsel bağlamda çözümleme biçimiyle örtüşmektedir. Buradan hareketle, tarihsel süreçte ortaya çıkan yeni gelişmelerin veya krizlerin nasıl sorunsallaştırıldığını analiz etmek, yalnızca mevcut bilgi yapılarını değil, aynı zamanda bu yapıların nesneleştirildiği zeminleri de görünür kılmaktadır. Böylece “kara kutulama” yoluyla doğallaştırılan ulusal güvenlik gibi kavramların soyut ideal formlar olmaktan çıkarılıp, somut iktidar stratejilerinin bir parçası haline geldikleri anlaşılır hale gelmektedir. Bu bağlamda, ulusal güvenlik kavramının “kara kutulanmış” niteliğinin soykütüğünü çıkarmak, yalnızca devletin değil, bireyin de seçeneklerinin nasıl daraltıldığını görmesini sağlayacak; bireyin güdümlü özneleşme sürecini yeniden sorgulamasına olanak tanıyacaktır. Nietzsche’nin “gerçekliğin şimdiye dek süregelen idealin lanetinden kurtuluşu” şeklinde ifade ettiği özgürleşme umudu (Nietzsche, 2004:95), burada bilgi-iktidar düzeninin dijital güvenlik rejimi içinde yeniden üretilmesine karşı alternatif düşünme biçimlerinin inşasını mümkün kılar. Bu doğrultuda, “ulusal güvenlik” kavramının yalnızca tehditten korunmayı değil, aynı zamanda belirli normatif beklentiler doğrultusunda davranışı düzenleyen ve yönlendiren bir norm-koyucu yönetimsellik formu olarak işlediği görülmektedir (Wolfers, 1952:483). Nikolas Rose’un yönetim tekniklerinin etikleşmesi ve bireylerin yaşamlarını optimize etme sorumluluğuyla şekillenen “hesap yapan özne” (calculating self) anlayışı çerçevesinde, güvenlik söylemleri bireyi risk hesaplamalarıyla özdeşleşmeye zorlamakta ve teknik öznellik biçimleri yaratmaktadır. Benzer biçimde, Dean’ın “hesap verebilirlik

rejimleri” (regimes of accountability) üzerinden vurguladığı gibi, birey dijital çağda yalnızca gözetlenen değil, kendini sürekli değerlendirip uyum sağlayan bir fail hâline gelir. Böylece güvenlik, yalnızca savunmaya yönelik bir strateji değil, bireyin içselleştirdiği bir yönetsel sorumluluğa dönüşmektedir. Dolayısıyla, yapay zekânın felaket risklerini azaltma iddiasıyla önerilen yönetsel mekanizmaları anlamlandırabilmek için, bu yapıların tarihsel olarak hangi bilgi-iktidar düzenekleri aracılığıyla kurulduğunu sökülmemek gerekmektedir.

Günümüzde, insanların yaşadığı dünyada işlerin nasıl yürüdüğünü kavrayabilmek amacıyla kendi mantıksal kurallarını keşfedip karar verebilen yapay zekâ sistemlerinin varlığı, yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda yönetsel ve epistemolojik bir dönüşümün göstergesi hâline gelmiştir. Bu sistemler, farklı kaynaklardan çok hızlı biçimde veri toplayabilen, bu verileri kendi içsel mantığı doğrultusunda işleyip kullanılabilir bilgiye dönüştürebilen, hatta zamanla kendi algoritmik yapısını yeniden programlayarak soyut düzeyde çıkarımlar üretebilen dinamik yapılar olarak öne çıkmaktadır. Bu özellikleriyle yapay zekâ, artık yalnızca teknik bir fenomen değil, dijital çağın bilgi-iktidar düzeninin kurucu bir unsuru olarak, birey ve toplum üzerindeki yönetsel stratejileri yeniden şekillendiren bir iktidar teknolojisi olarak işlemektedir. İnsan beyninin işleyişini model olarak geliştirilen yapay zekâ, makinelerin mesai kavramından bağımsız sürekli çalışma kapasitesiyle birleştiğinde, ortaya çıkan bu yeni güç formu, artık klasik politik analizlerin ötesinde düşünülmemi gerektirmektedir. Bugün yapay zekânın yönetim mekanizmaları içinde kazandığı merkezî rol, Foucault’nun “normalleştirme iktidarı” olarak adlandırdığı bu yapının dijital ortamda yeniden üretilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda yapay zekâ, sadece teknolojik bir ilerleme değil; aynı zamanda dijital yönetsellik rejiminin merkezine yerleşen bir iktidar aracı olarak, bireyin davranışlarını ölçen, karşılaştıran, değerlendiren ve yönlendiren sistemlerin taşıyıcısı hâline gelmektedir. Bu dijital sistemler, normları sayısal hale getirerek normalleştirme iktidarını otomatikleştirmekte ve derinleştirmektedir. Daha önce tartışılan “güdümlü özneleşme” ve “kara kutulama” kavramları ile düşünüldüğünde, yapay zekânın hem bireyin anksiyetesini yönetebilecek çözümler sunduğu, hem de bu çözümleri sorgulanamaz teknik zorunluluklar gibi sunarak onları doğallaştırdığı görülmektedir. Dolayısıyla yapay zekâ destekli yönetim pratiklerinin yükselişi, yalnızca teknik bir evrim değil; aynı zamanda bilgi-iktidar düzeninin dijital çağdaki yeniden yapılanmasının hem nedeni hem de sonucu olarak okunmalıdır.

Tarihsel sürece bakıldığında, 18. yüzyıla kadar toprağın doğrudan kontrolüne dayanan klasik hükümlerlik iktidarının güvenlik mekanizması, esasen şiddet temelli bir idare sistemine dayanmıştır. Egemen, kulunun canını alma ya da bağışlama, vergi toplama ve asker alma yetkisiyle donatılmıştır. Bu sistemde, nüfusun yaşadığı “ortam”, iktidarın güvenlik stratejilerinin doğrudan bir uzantısıydı. Ancak 18. yüzyıldan itibaren “bırakınız yapsınlar” ilkesine dayalı liberal düşüncenin yükselişiyle birlikte, daha şiddetsiz ve inceltirilmiş idare teknikleri gelişmeye başlamıştır. Bu yeni teknikler, bireylerin ve toplumların ekonomik verimlilik, üretkenlik ve düzen idealleri etrafında disipline edilmesine yönelik bir yönetsellik biçimini ortaya çıkardı. Bentham’ın panoptikon tasarımı bu çerçevede, bireyin içselleştirilmiş gözetim yoluyla yönetilmesini sağlayan disiplinler mekanizmaların sembolik bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bugün ise bu güvenlik mekanizmaları, Foucault’nun “şeylerin idaresi yoluyla insanların yönetilmesi” olarak tanımladığı daha karmaşık bir yönetsellik rejimi içerisinde, “ulusal güvenlik” söylemi üzerinden yeniden yapılandırılmaktadır (Foucault, 2004/2013:107-108). Burada, güvenliğin yalnızca dış tehditlere karşı korunmakla sınırlı bir devlet refleksi değil; bireylerin, toplumların ve devletlerin öz-yönetim biçimlerinin kurulması ve davranışlarının yönetimi yoluyla sürekli yeniden üretilen bir iktidar teknolojisi olduğu anlaşılmaktadır.

Kadim savaş, tam da bu yönetsellik rejimlerinin biçimlendirme gücü etrafında şekillenen bir mücadeledir ve nihayetinde bu mücadele “yönetim sorunu”dur. Bu yönetim sorununun dijital çağdaki en güncel yansıması, insan beyninin işleyiş mekanizması taklit edilerek geliştirilen yapay zekâ teknolojilerinin, makinelerin mesai mefhumundan bağımsız çalışma kapasitesiyle birleştiğinde ortaya çıkan yeni güç formudur. Bu güç, Clausewitz’in savaşın politikanın devamı olduğu yönündeki klasik düşüncesini tersine çeviren ve siyaseti “savaşın devamı” olarak tanımlayan Foucault’nun normalleştirme iktidarı kavramsallaştırmasıyla birlikte, bireysel ve toplumsal düzeyde kontrolü önceleyen yönetsel dönüşümün koşullarını üretmektedir. (Foucault, 2004/2013:7-15) Lippmann’ın da ifade ettiği gibi güvenlik, ancak savaşta zafer kazanılarak önceden edinilmiş değerlerin korunmasıyla mümkündür (Lippmann, 1943:51). Oysa günümüz teknolojik gelişmeleri, bu değerlerin muhafazasını giderek zorlaştırmakta; özellikle ulusal güvenlik anlayışının sınırlarını bulanıklaştırmaktadır. Bu durum, iktidar fikirlerinin yeniden şekillenmesini, dolayısıyla savaşta yürütülen politikaların da dönüşmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Allen ve Chan’in (2017:59) raporunda da görüldüğü üzere, yapay zekânın diğer devletler ve devlet dışı aktörler için sunduğu yeni fırsatlar, ABD açısından mevcut iktidar yapısına yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmekte ve bu tehdidin önlenmesi için çeşitli yönetsel önerilerde bulunmaktadır. Bu bağlamda, yapay zekâ üzerinden gerçekleştirilen bu sorunsallaştırma, raporun tamamında ABD için “iyi” ve “kötü” ihtimallerin sıralandığı, ancak nihayetinde çözüm olarak yalnızca ABD’nin mevcut iktidarının yeniden üretimine odaklanıldığı bir yapı sergilemektedir. Böylece rapor, hem toplumun kaynaklarının ve enerjisinin nasıl yönlendirileceğini tarihsel olarak kurulmuş güvenlik nedensellikleri üzerinden açıklamakta, hem de yapay zekâ üzerinden toplumu yeniden yönlendiren bir güvenlik ikilemi kurgusunu tekrar üretmektedir. Bu bilgi üretim perspektifi, iktidar mekanizmalarıyla etkileşim hâlinde, yeni gözetim teknolojilerinin yeniden üretilmesini beraberinde getirmektedir. Bu durum, daha önce tartışılan “kara kutulama”, “doğallaştırma” ve “güdümlü özneleşme” kavramlarının ışığında değerlendirildiğinde, bireyin ve toplumun davranışlarını yönlendiren güvenlik temelli yönetsellik rejiminin dijital çağda yeni araçlar ve bilgi teknolojileriyle nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır.

Günümüzde ortaya çıkan en çarpıcı yeni güç formu yapay zekâdır. Bu teknolojik kapasitenin muhtemel sonuçları değerlendirildiğinde, insanlığın tarihsel bir kırılma anıyla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Özellikle savaş alanında ve ticari sektörde robotik ve otonom sistemlerin dramatik şekilde artmaya hazır olduğunu belirten IARPA raporu, teknolojik-ekonomik trendler ile yeni robotik sistemlerin bir araya gelişini, beş yüz milyon yıl önce yaşam biçimlerinin çeşitliliği ve karmaşıklığındaki evrimsel hızlanmanın yaşandığı “Kambriyen Patlaması”na benzetmektedir (Allen ve Chan, 2017:15). Bu durum, insanlık için yalnızca teknolojik değil; aynı zamanda ontolojik ve yönetsel bir dönüşüm anlamına gelmektedir. Makine öğrenmesi tekniklerinin sensör verileri aracılığıyla karar verme yetisini kazandığı sistemler, her bütçeye uygun robotik çözümler üretmeyi mümkün kılmakta; bu gelişmeler, hem mevcut güvenlik anlayışını hem de iktidar yapısını dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Gelişmelerin olumlu ya da olumsuz olarak nitelendirilmesi, onları kullanan iktidar yapılarının niyetine bağlı hâle gelirken, bu da yapay zekânın yönetsel rasyonalite açısından kritik bir iktidar teknolojisine dönüşmesine neden olmaktadır.

Foucault’nun bireyi hedef alan iktidar biçimlerini analiz ederken geliştirdiği yönetsellik kavrayışı, yalnızca makro düzeyde egemenlik ilişkilerini değil; bireylerin yaşamlarının mikropolitik düzeyde nasıl düzenlendiğini de analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Rose’un ifadesiyle bu yönetsellik, bireylerin kendi yaşamlarını belli rasyonel normlara göre düzenlemeye teşvik edildiği, hesap yapan ve kendini optimize

eden özneler olarak kurgulandıkları bir iktidar rejimidir. Dean’ın “yönetimin rasyonaliteleri” ve “uygulama rejimleri” çerçevesinde ifade ettiği gibi, bu iktidar biçimi hem devletin hem de bireyin eylemlerini yönlendiren bilgi sistemleri, teknikler ve normatif beklentiler bütününe yaslanmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, yapay zekâ ile biçimlenen dijital çağ, mekâna ve sınırlara dayalı klasik ulusal güvenlik yaklaşımlarını yetersiz kılmakta; bunun yerine daha kapsayıcı, dağınık ve teknik altyapılarla işleyen bir dijital yönetsellik rejimini ön plana çıkarmaktadır. Modern iktidar yapılarını ayakta tutan norm koyucu çerçevelerin çözülmeye başlamasıyla birlikte, yeni bir “normalleştirme” mekanizmasına duyulan ihtiyaç giderek daha görünür hâle gelmektedir. Foucault’nun ifade ettiği gibi, “anormal” olanın varoluşsal olarak önce geldiği, “normal”in ise ancak onun karşısında tanımlanabildiği bir dönemdeyiz (Foucault, 2004/2013:16). Bu dönem, felaket söylemleri ve belirsizlik üretimi aracılığıyla iktidar biçimlerinin yeniden kurulmasına imkân tanımaktadır. Rousseau’nun Yeni Heloise’te geleneksel bağlılıklarla bireysel özgürlük arzusu arasındaki gerilim üzerinden çizdiği parçalanmış özne tasviri ve Berman’ın bu durumu “modern duyarlılığın doğuşu” olarak nitelendirdiği estetik-kültürel kırılma, günümüzde dijital bir güç ile doğa arasındaki ilişkide yeniden biçimlenmektedir. Dolayısıyla, dijital çağın siyasal mantığı, yapay zekâ destekli yeni bir yönetsellik rejiminin önünü açmakta; bu rejim içinde güvenlik ve gözetim mekanizmalarının nasıl işleyeceği sorusunu da beraberinde getirmektedir. IARPA’nın hedefleri hatırlandığında, insan doğasının doğurduğu güvenlik ihtiyacının tarih boyunca özgürlükten belirli ölçüde feragat edilerek iktidar tarafından karşılandığı göz önünde bulundurulduğunda, benzer bir beklentinin bugün yapay zekâ teknolojilerine yönelmesi şaşırtıcı değildir. Ancak burada asıl mesele, bu teknolojilere teslim olmak yerine, onların ürettiği iktidar biçimlerine karşı alternatif bilgi ve çözüm üretme kapasitesini koruyabilmektir. Zira IARPA raporunun ortaya koyduğu gibi, yapay zekâ temelli tehditler güvenlik ikileminin yeniden üretimine zemin hazırlamakta; bu ikilem de sürekli olarak yeni felaket senaryoları yoluyla bireyleri ve toplumları gözetim rejimlerinin normlarını içselleştiren “güdümlü özneler” hâline getirmektedir. Benzer şekilde, nükleer, kimyasal, biyolojik ve siber tehditlere karşı geliştirilen güvenlik stratejileri, bu tehditlerin kendilerini ortadan kaldırmak yerine, onları yeniden üretmiş ve meşrulaştırmıştır (Nye ve Welch, 2018:500). Örneğin, 2000’li yılların başında bazı bilim insanlarının ABD Başkanı George W. Bush’a yazdığı mektupta, siber saldırıların ulusal bir felaket riski oluşturduğu belirtilmiş ve bu tehdiye karşı Manhattan Projesi benzeri savunma programları önerilmiştir (A Letter From Concerned Scientists, 2002). Mektupta devlet egemenliğini tehdit eden “karamsar bir vizyon”la, dijital anarşi imgesi yaratılmıştır (Nye ve Welch, 2018:498). Bu tür felaket senaryoları, egemenlik paradigmasını tehdit eden her yeni gelişmeyi yönetebilmek adına, yeni gözetim mekanizmaları ve bilgi rejimleri geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Yapay zekânın sunduğu imkânlar göz önünde bulundurulduğunda, ulusal ya da küresel güvenlik adına inşa edilmekte olan bir dijital yönetsellik projesinin, “bakım ve kontrol” temelli gözetim teknikleri aracılığıyla yeniden üretileceği varsayımı giderek daha güçlü bir hâl almaktadır.

Foucault’tan farklı olarak Gilles Deleuze, gözetimin artık fiziksel değil, sayısallaşmış ve görünmez ağlar aracılığıyla işlediğini savunur. Deleuze’ün “denetim toplumları” kavramsallaştırması, klasik panoptikondan farklı olarak, bireyin bedeninden çok verisine odaklanır (Deleuze, 1992:3-7). Galič vd. (2017:20), bu gözetim biçimini bireyin temsilleri ile bedeninin ayrışması üzerinden okur. Haggerty ve Ericson (2000:609-610) da Deleuze’ü takip ederek, çağdaş gözetimin istikrarsız, hesap vermez ve sınırları belirsiz “gözetim tertibatları” aracılığıyla, yoğunlaşarak yayıldığını belirtmektedir. Günümüzde bu gözetim biçimi, kapitalizmin artı-değer ve artı-bilgi mantığına dayanarak, bireyin gündelik yaşamında ürettiği verilerin toplanması ve işlenmesiyle çalışır. Bu genişletilmiş gözetim ağı yalnızca baskıcı değil; aynı zamanda direniş,

haz ve eğlence imkânlarını da içinde barındıran çok yönlü bir alan olarak işlemektedir. (Galič vd., 2017:23) Shoshana Zuboff'un "gözetim kapitalizmi" kavramı da bu yapıyı tamamlar niteliktedir. Zuboff, bireyin sürekli yeniden üretildiği ve sömürüldüğü veri sistemlerinin, demokratik normları aşındırdığını ileri sürmektedir (Galič vd., 2017:25). Sosyal medya ile birlikte gözetimin gönüllü ve karşılıklı etkileşimli hale gelmesi, büyük verinin hacmini genişletmiş ve yapay zekâ teknolojilerini daha da geliştirmiştir. Bu durum, Bentham'ın panoptikonunda belirgin olan "izleyen ve izlenen" ayrımını belirsizleştirmekte ve iktidar ilişkilerini daha opak hâle getirmektedir. Devletin fiziksel gücünü aşan bu yeni dijital yapılar; bireylerin, dijital yönetsellik rejimlerinin öz-yönetim mekanizmalarına ve normatif rasyonalite ağlarına entegre edilmesini giderek daha muhtemel ve sistematik bir sürece dönüştürmektedir. Bu yapılar, bireylerin verilerini herhangi bir sözleşmeye¹¹ bağlı olmaksızın paylaşmaya yönelmelerini yalnızca "sosyal etkileşim" arzusu üzerinden değil, aynı zamanda Rose'un tanımladığı biçimiyle "topluluk" (community) temelli özneleşme pratikleri aracılığıyla da mümkün kılmaktadır. Rose'un ifadesiyle, bireyler artık doğrudan devlet otoritesine tabi olmayan, ancak "sosyal olan" üzerinden şekillendirilen bir iktidar mantığına göre yönlendirilmektedir. Bu süreçte gözetim, yalnızca yukarıdan aşağıya işleyen bir denetim tekniği olmaktan çıkar; "öznelliğin kolektif bağlar üzerinden kurulması"na dayanan daha karmaşık bir yönetsellik mekanizmasına dönüşür (Rose, 1999:167–189). Özellikle Rose'un kitabının "The Social" ve "Community" bölümlerinde açıklandığı üzere, bireyler gönüllü katılım ve aidiyet duygusu aracılığıyla belirli normlara uyum sağlamaya yönlendirilirken, bu yönelim "özgürlük" içinde hareket eden öznelerin davranışlarının yönetilmesine olanak tanımaktadır. Kitabın "Control" bölümünde vurgulandığı gibi, bu süreçlerde kullanılan iktidar biçimleri daha çok yönlendirme, öz-düzenleme ve davranışsal tasarım tekniklerine dayanır. Sonuçta, herhangi bir doğrudan zorlamaya gerek kalmaksızın, bireyler dijital yönetsellik rejimlerinin öz-yönetim mekanizmalarına entegre edilmekte; iktidarın merkezsizleştiği ve bireyin kendi üzerinde çalıştığı bir yönetim biçimi tesis edilmektedir. (Rose, 1999, s. 189–208) Bu yeni iktidar biçimi, klasik anlamda merkezî bir otoritenin doğrudan emir ve denetimine dayanmaktan ziyade, çeşitli aktörler, teknolojiler ve bilgi sistemleri arasında dağılmış ve merkezsizleşmiş bir yönetim mantığına dayanmaktadır. Ancak bu merkezsizleşme, iktidarın ortadan kalktığı anlamına gelmez; aksine, bireyin davranışlarını ölçen, karşılaştıran ve yönlendiren sayısallaştırılmış normlar aracılığıyla işleyen, sürekli, görünmez ve çoklu odaklara dayalı bir denetim mekanizmasına dönüşür. Bu yapı, klasik panoptikondan farklı olarak bireyin sürekli izlenmesi yerine, bireyin kendi verisi aracılığıyla öngörülmesini ve yönlendirilmesini hedefleyen bir dijital panoptikon üretir. Bu panoptikon artık bir binaya, kuruma ya da göze ihtiyaç duymaz; algoritmaların, arayüzlerin ve kullanıcı davranışlarının içselleştirilmiş normlara dönüştüğü bir gözetim mimarisi içinde işler. Böylece birey, özgürlük içinde hareket ettiğini sanırken, aslında önceden yapılandırılmış dijital bir gözetim rejiminin öznelliğini taşır.

Rose'un yönetsellik çerçevesi, bireyin kendi yaşamını düzenleyen, hesap yapan ve rasyonel tercihlerde bulunan bir özne olarak inşa edildiğini öne sürerken, bu çerçevenin dijital çağdaki iktidar biçimlerinin giderek daha karmaşık ve opak bir hale geldiği gerçeğini yeterince açığa çıkarmadığı eleştirilebilir. Zuboff, bu görünürdeki özerkliğin ardında bireyin davranışsal fazlalıklarının veri biçiminde çıkarıma dönüştürüldüğü gözetim kapitalizmi yapısını vurgular. Bu çerçevede, öz-yönetim artık özgürlüğün bir göstergesi değil, piyasaya entegre olmuş bir itaat biçimidir; birey, kendi verilerini üretmeye ve bu veriler

¹¹ Jean-Jacques Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" olarak ifade ettiği kavram, kabaca ifade edilirse bireyin kendi güvenliği karşılığında özgürlüğünün bir kısmından vazgeçmesine dayanır. Detaylı bilgi için bkz. (Rousseau, 1762/2004)

üzerinden manipüle edilmeye gönüllü kılınır. Deleuze ise “denetim toplumları” yaklaşımıyla, iktidarın disipliner kurumların ötesinde sayısal kodlar, algoritmik tahminler ve sürekli izleme aracılığıyla işlediğini ileri sürer. Birey, özgürlüğünü deneyimleyen bir fail olmaktan çok, sürekli güncellenen ve optimize edilen bir veri nesnesine dönüşür.

Bu çerçevede, dijital çağın yönetsellik rejimleri yalnızca bireylerin kendi kendilerini yönetmesini değil, aynı zamanda bu yönetimin içerik, yön ve sınırlarının da algoritmik sistemler tarafından şekillendirilmesini mümkün kılar. Dean’ın kitabının sonuç bölümü, yönetsellik kavramının yalnızca teknik bir yönetim mantığı değil, aynı zamanda politik mücadelenin, stratejik özgürlük oyunlarının ve iktidarın çok biçimli doğasının bir analiz alanı olduğunu hatırlatır. Dean, Foucault’nun “başkalarının ya da kendinin davranışlarını yönlendirme” tanımından hareketle, yönetselliğin sadece liberal rasyonaliteyle açıklanamayacağını; liberal yönetim biçimlerinin bireysel özgürlükleri düzenleme, disipline etme ve performansa tabi kılma yolları üzerinden işlediğini vurgular. Bu çerçevede, ileri liberal yönetsellik yalnızca bireyleri değil, kamu kurumlarını ve siyasi aktörleri de piyasa ölçütleri ve hesap verebilirlik normları aracılığıyla biçimlendirmektedir. Bu, siyasetin teknikleştirilmesi ve kamusal karar alma süreçlerinin “apolitikleştirilmesi” sonucunu doğurur. Dean’ın bu uyarısı, Rose’un “özgürlük içinde yönetim” vurgusunu eleştirel bir zemine taşır: özgürlük, artık bir etik kapasite değil, performansa dayalı bir norm olarak düzenlenmekte ve böylece iktidar, yalnızca merkezsizleşmekle kalmayıp aynı zamanda “liberal” görünümü altında otoriterleşmektedir. Bu durum, Deleuze’ün denetim toplumları ve Zuboff’un gözetim kapitalizmi analizleriyle birleştiğinde, dijital çağın yönetsellik biçimlerinin hem bireysel özneliği hem de kamusal alanı “iyi yönetim” kisvesi altında teknik bir kontrol nesnesine dönüştürdüğünü ortaya koyar. Dean’ın uyarısıyla ifade edecek olursak: yönetsellik, salt kötü değil, tehlikelidir çünkü siyasi olanı yönetilebilir teknik alanlara indirgerken, iktidarın demokratik meşruiyete dayanmayan yeni biçimlerini de görünmez kılma potansiyeline sahiptir. (Dean, 2010, s. 210–213) Bu eleştiri, Rose’un “özgürlük içinde yönetim” anlayışına karşı, Zuboff’un ekonomik sömürü, Deleuze’ün teknik denetim ve Dean’ın post-siyasal dönüşüm kavrayışı arasında kurulan bütünleşik eleştirel çerçevenin önemini ortaya koyar. Nihayetinde, bu yapıların üretip doğallaştırdığı dijital yönetsellik rejimleri, yalnızca bireyin davranışlarını değil, onun anksiyeteye başa çıkma biçimlerini de şekillendirmektedir. Dijital panoptikonun işleyişi içinde birey, belirsizlik karşısında güvenlik arayışına yönelirken; bu güvenliği sağladığını düşündüğü yapay zekâ destekli yönetim mekanizmalarına gönüllü katılımı normalleştirilmekte ve böylece kendi güdümlü özneleşmesini dijital bir iktidar rejimi içinde yeniden üretmektedir.

SONUÇ

Anksiyete halini modernitenin ortaya çıktığı atmosferle özdeşleştirerek, bireyin önündeki imkân ve seçeneklerin artmasıyla ortaya çıkan özgürlüğe yönelimli bir baş dönmesi olarak ele alan bu çalışma, bu atmosferi yalnızca bireysel bir ruh halinin değil; aynı zamanda mevcut uluslararası yapının dönüşümüne işaret eden tarihsel bir eşik olarak yorumlamaktadır. Bu eşik, bir yandan yaratıcı, özgürleşimci bir değişim potansiyelini açığa çıkarırken; öte yandan, çözülmekte olan iktidar yapılarını daha kapsayıcı ve kuşatıcı biçimlerde yeniden üretmeye yönelten bir zorunluluğu da beraberinde getirmektedir. Anksiyetenin çağımızın baskın duygulanım biçimlerinden biri haline gelmesi, bir yandan mevcut iktidar mekanizmalarının yetersizliğini ifşa ederken; diğer yandan, bu mekanizmaların dijital çağın olanaklarıyla daha incelikli ve içselleştirilmiş biçimlerde yeniden tesis edilmesini mümkün kılmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, anksiyete halinin yarattığı ikilemi – özgürlüğün önünü açan bir bilinç hali ile kontrolü derinleştiren bir yönetsellik stratejisi arasındaki gerilimi – analiz etmektedir. Anksiyete, burada yalnızca bir eksiklik değil; aynı zamanda bireyin mevcut özneleşme biçimlerinden sıyrılmasını ve alternatif varoluş kipliklerini düşünmesini mümkün kılan bir “öğretmen” olarak konumlandırılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, araştırma sorusunu “bu yapı neden anksiyeteye yol açıyor?” şeklinde değil; “mevcut yapının anksiyeteyi hangi yollarla ürettiği ve bu üretimle ne tür iktidar biçimlerini yeniden tesis ettiği” sorusu üzerinden kurgulamıştır. Çünkü ilk soru, anksiyeteyi mevcut sistemin çözülmesi gereken bir sorunu olarak görmekte ve bu yolla sistemin yeniden üretimine katkı sağlamaktadır.

Bu nedenle çalışmanın temel iddiası, egemenlik paradigmasının anksiyete üzerinden yeniden üretildiğini, bunun ise özellikle dijital çağda yapay zekâ, veri toplama ve gözetim sistemleriyle doğallaştırıldığını ortaya koymaktır. Bu çerçevede, IARPA Raporu’nun analizi, yapay zekânın güvenlik paradigması içinde nasıl konumlandırıldığını ve egemen devletlerin bu teknolojiyi ulusal güvenliğin teminatı olarak çerçeveleyip bireylerin iştirakini nasıl yeniden tesis ettiklerini göstermiştir. Yapay zekâ, burada yalnızca teknik bir araç değil; aynı zamanda bireyin anksiyetesini istismar ederek dijital gözetimin gönüllü nesnesi haline gelmesini sağlayan bir iktidar teknolojisi olarak işlemektedir.

Bu bağlamda çalışmanın ortaya koyduğu en önemli katkı, anksiyetenin bireyin özgürleşimiyle iktidar mekanizmalarının yeniden üretimi arasındaki kritik ara yüz olduğunu göstermesidir. Bu ikili işlev, anksiyeteyi yalnızca çözümlenmesi gereken bir kaygı biçimi olmaktan çıkararak, onu hem yaratıcı bir etik alanın hem de yeni bir siyasal tahayyülün zeminine dönüştürmektedir. Bentham’ın panoptikonundan Foucault’nun iktidar çözümlemelerine, Deleuze’ün denetim toplumuna ve nihayetinde Rose ile Dean’in ileri yönetsellik analizlerine kadar uzanan kuramsal çerçeve, anksiyete halinin yönetilebilmesi için bireylerin nasıl sorumluluk yüklenmiş özneler olarak kurulduğunu ve bu sürecin bilgi üretimi ile nasıl meşrulaştırıldığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma anksiyeteyi insanın yaratıcı değişim kapasitesini açığa çıkaran özgürlüğe yönelimli bir işaret olarak görmekte; bireyin varoluşsal potansiyelini tekil bir güvenlik anlatısına mahkûm eden iktidar yapılarına karşı eleştirel bir söylem üretmeyi amaçlamaktadır. Anksiyeteyi yok edecek bir düzen değil, onun ürettiği varoluşsal gerilimden yeni düşünme, hissetme ve eylem biçimlerini doğuracak etik ve siyasal alanlar inşa etmek gerekmektedir. Zira, insan yaşantısının sınırları mutlaklaştığında, yani varoluş tek seçeneğe indirgenip her şey merkezileştirildiğinde, anksiyetenin yaratıcı potansiyeli de ortadan kalkacaktır. Bu nedenle çalışma, “eğer anksiyete varsa umut da vardır” diyerek, bireyin hem kendisiyle hem de dünyayla kurduğu ilişkiyi yeniden düşünmesine alan açmaktadır.

KAYNAKÇA

AÇIKMEŞE, S. A. (2016). “Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme”, (Ed.) BALTA, E., *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İletişim Yayınları, İstanbul.

A LETTER FROM CONCERNED SCIENTISTS (2002, 27 Şubat). PBS Frontline, <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/cyberwar/etc/letter.html>, (23.05.2021).

ALLEN, G. ve CHAN, T. (2017). *Artificial Intelligence and National Security*, President and Fellows of Harvard College.

- ASHLEY, R. (1989). "Living on the Borderlines: Man, Poststructuralism and War", (Ed.) DER DERIAN, J. ve SHAPIRO, M. J., *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*, Lexington Books.
- BENTON, T. ve CRAIB, I. (2018). *Sosyal Bilim Felsefesi*, (Çev.) TATLICAN, Ü. ve BİNAY, B., Sentez Yayıncılık. (Orijinal eser 2001'de yayımlanmıştır.)
- BERMAN, M. (1982). *All That Is Solid Melts Into Air*, Simon & Schuster. (Türkçe çeviri: DURAK, S., Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, İletişim Yayınları, 2013.)
- BLEIKER, R. (2000). *Popular Dissent, Human Agency and Global Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- BLEIKER, R. ve CHOU, M. (2010). "Nietzsche's Style: On Language, Knowledge and Power in International Relations", (Ed.) MOORE, C. ve FARRANDS, L., *International Relations Theory and Philosophy: Interpretive Dialogues*, Routledge.
- BUZAN, B., WÆVER, O. ve DE WILDE, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers.
- CAMPBELL, D. (1996). "Political Prosaics, Transversal Politics and the Anarchical World", (Ed.) SHAPIRO, M. ve ALKER, H., *Challenging Boundaries: Global Flows, Territorial Identities*, University of Minnesota Press.
- DEAN, M. (2010). *Governmentality: Power And Rule In Modern Society*, Sage Publications, London.
- DELEUZE, G. (1992). "Postscript on the Societies of Control", *October*, 59, 3-7.
- DELLALOĞLU, B. F. (2020). *Poetik ve Politik ve Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- DEVETAK, R. (2009). "Post-Structuralism", (Ed.) BURCHILL, S. vd., *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, ss. 188-209.
- DIKKAYA, M., DOYAR, B. V. ve KANBIR, Ö. (2018). "The Effects of Oil Prices on Turkey's Foreign Trade Relations to Azerbaijan", *Review of Socio-Economic Perspectives*, 3(December): 153-164, <https://doi.org/10.19275/RSEP057>.
- EDKINS, J. (2007). "Poststructuralism", (Ed.) GRIFFITHS, M., *International Relations Theory for the Twenty-First Century*, Routledge, ss. 89-90.
- FOUCAULT, M. (2004). *Sécurité, Territoire, Population*, Gallimard. (Türkçe çeviri: ÖZKAN, H., Güvenlik, Toprak, Nüfus, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.)
- FOUCAULT, M. (1994). *Dits et Écrits II*, Gallimard. (Türkçe çeviri: ÖĞÜTLE, V. S., Özne ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 2019.)
- FOUCAULT, M. (1975). *Surveiller et Punir [Discipline and Punish]*, Gallimard. (Türkçe çeviri: KILIÇBAY, M. A., İmge Kitabevi, 1995.)
- FOUCAULT, M., GUTMAN, H. ve HUTTON, P. H. (2001). *Kendini Bilmek*, (Çev.) ÇAĞALI GÜVEN, G., Om Yayınevi, İstanbul. (Orijinal eser 1988'de yayımlanmıştır.)

- FREUD, S. (1930). *Das Unbehagen in der Kultur [Uygarlığın Huzursuzluğu]*, Internationaler Psychoanalytischer Verlag. (Türkçe çeviri: KAPKIN, E., Metis Yayınları, 2011.)
- FREUD, S. (1899). *Die Traumdeutung [Düşlerin Yorumu II]*, Franz Deuticke. (Türkçe çeviri: BARIŞCAN, H., Payel Yayınevi, 1996.)
- GALIČ, M., TIMAN, T. ve KOOPS, B. J. (2017). “Bentham, Deleuze and Beyond: An Overview of Surveillance Theories from the Panopticon to Participation”, *Philosophy & Technology*, 30, 9–37.
- HAGGERTY, K. D. ve ERICSON, R. V. (2000). “The Surveillant Assemblage”, *British Journal of Sociology*, 51(4): 605-622.
- HERZ, J. H. (1950). “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, 2(2): 157–180.
- JOSEPH, J. ve ROBERTS, J. M. (2004). *Realism, Discourse and Deconstruction*, Routledge.
- KENDALL, G. ve WICKHAM, G. (1999). *Using Foucault's Methods*, SAGE Publications. (Türkçe çeviri: BÂLİ KARAÇALI, A., Foucault’un Yöntemlerini Kullanmak, Isık Yayınları, 2016.)
- KIERKEGAARD, S. (1844). *Philosophiske Smuler [Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe]*, Reitzel. (Türkçe çeviri: DOĞAN, M. H., İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.)
- KNUTSEN, T. L. (1997). *A History of International Relations Theory*, Manchester University Press. (Türkçe çeviri: TAŞDİZEN, Ş., Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi, Açılım Kitap, 2015.)
- LATOUR, B. (1999). *Pandora’s Hope: Essays on the Reality of Science Studies*, Harvard University Press.
- LIPPMANN, W. (1943). *U.S. Foreign Policy*, Little, Brown and Company, Boston.
- LYON, D. (2006). “The Search for Surveillance Theories”, (Ed.) LYON, D., *Theorizing Surveillance: The Panopticon and Beyond*, Willan Publishing, Cullompton, Devon, ss. 3-20.
- MAY, R. (1983). *The Discovery of Being*, W. W. Norton & Co.
- NIETZSCHE, F. (1887). *Zur Genealogie der Moral [Ahlakın Soykütüğü: Bir Polemik]*, C. G. Naumann. (Türkçe çeviri: İNAM, A., Kabalcı Yayınevi, 2004.)
- NYE, J. S. ve WELCH, D. A. (2018). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, İş Bankası Kültür Yayınları.
- REED, B. C. (2014). “The Manhattan Project”, *Physica Scripta*, 89: 105302.
- RORTY, R. (1980). *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton University Press.
- ROSE, N. (2009). *Powers Of Freedom: Reframing Political Thought*, Cambridge University Press, Cambridge.
- ROUSSEAU, J.-J. (1762). *Du Contrat Social [Toplum Sözleşmesi]*, Amsterdam: Marc-Michel Rey. (Türkçe çeviri: YALIM, M. T., Devin Yayınları, 2004.)
- SAYAR, K. (1999). “Anksiyete: Özgürlüğün Baş Dönmesi”, *Defter Dergisi*, (39): 72-83.
- SEHER, G. (2021, 25 Mart). “Kimler Aşıya Neden Karşı?”, Boğaziçi Üniversitesi Haberler, <https://haberler.boun.edu.tr/tr/haber/kimler-asiya-neden-karsi>, (28.05.2021).

- TOCQUEVILLE, A. de. (1835). *De La Démocratie en Amérique [Democracy in America]*, Gosselin. (İng. çeviri: Reeve, H., Çev.; Bowen, F., Rev.; Bradley, P., Ed.; Laski, H. J., Önsöz). Alfred A. Knopf, New York, 1948.
- WALKER, R. J. (1993). *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press.
- WALTZ, K. N. (1992). “Realist Thought and Neorealist Theory”, (Ed.) ROTHSTEIN, R. L., *The Evolution of Theory in International Relations*, University of Carolina Press, ss. 32-56.
- WEBER, C. (1998). “Performative States”, *Millennium: Journal of International Studies*, 27(1): 77–95.
- WELDES, J., LAFFEY, M., GUSTERSON, H. ve DUVALL, R. (Ed.). (1999). *Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger*, University of Minnesota Press.
- WOLFERS, A. (1952). “‘National Security’ as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, 67(4): 481–502.